

NEW YORK SÖZLEŞMESİ BAĞLAMINDA HUKUKÎ DİNLENİLME HAKKININ İHLÂLİ

Violation of Due Process in accordance with the New York Convention

Arş. Gör. Mehmet Akif GÜL¹

Geliş Tarihi: 12.07.2016 Kabul Tarihi: 23.11.2016

ÖZET

Hukukî dinlenme hakkının ihlali incelenirken alt unsurların sınıflandırılması bakımından Kara Avrupası hukuk sistemlerindeki eğilim dikkate alınmıştır. Bu bakımdan, hakem yargılamasının arz ettiği özellikler bilgilendirme hakkı, açıklama hakkı ve dikkate alınma hakkı çerçevesinde incelenmiştir. Bununla birlikte, hukukî dinlenme hakkının ihlali tahkimin tâbî olduğu usûl kurallarına aykırılıkla ve kamu düzenine aykırılıkla karşılaştırılmıştır. Nitekim, bazı durumlarda sözü edilen tenfiz engellerinden hangisine başvurulacağı konusunda tereddüt oluşabilecektir. Bilgilendirme hakkı başlığı altında bilgilendirme usûlü ve bilgilendirmenin kapsamı ele alınmıştır. Bu bağlamda, bilgilendirme hakkı bakımından uluslararası tahkimde özellik arz eden meseleler incelenmiştir. Açıklama hakkının konusu başlığı altında vakıalar, talep ve hukukî sebepler yanında ispat hakkının kullanılması meselesi ele alınmıştır. Bu bağlamda, uluslararası tahkimde delillerin sunulması, değerlendirilmesi, sınırlandırılması ve hakemlerin hangi delillere başvurulabileceği konusundaki takdir yetkisi incelenmiştir. Açıklama hakkının kullanılması başlığı altında ise, duruşma talep edilebilmesi ve açıklama hakkından feragat ele alınmıştır. Son olarak dikkate alınma hakkı bağlamında gerekçesiz hakem kararlarının tenfizi ve sürpriz karar verme yasağı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: New York Sözleşmesi, Hukukî Dinlenme Hakkının İhlali, Uluslararası Hakem Kararlarının Tenfizi, Bilgilendirme Hakkı, Açıklama Hakkı, Dikkate Alınma Hakkı.

ABSTRACT

Examining the violation of the right to lawful hearing; due consideration is given to the propensity of the legal systems within the framework of the Continental Law in respect of the classification of the subsidiary elements. In that regards, the features of arbitral proceedings are studied within the framework of the right to information, right to clarification and the right to be taken into consideration. In addition; the violation of the right to lawful hearing is compared to the breach of the rules of procedure governing the arbitral proceedings and the contradiction to the public order. As a matter of fact, hesitation might emerge in certain cases as to which of the mentioned restraints of enforcement should be referred. As a part of the discussion of the right to information; the procedure of information as well as the scope of information are also addressed. In this context; the matters of special nature in international arbitration with respect of the right to information are examined. As a part of the discussion of the right to clarification are addressed the facts, the claim and the legal reasons as well as the exercise of the right to evidence. In this context; the submission, evaluation and limitation of evidence in international and the discretionary power vested in arbitrators as to the evidence, to which reference may be made. As a part of the discussion of the exercise of the right to clarification; the right to apply for a hearing and waiver from the right to clarification are addressed. Finally; the recognition and enforcement of unreasoned arbitral decisions and the prohibition to make unexpected judgments were discussed in the context of the right to be taken into consideration.

Keywords: The New York Convention, Violation of Due Process, Enforcement of International Arbitral Awards, Right to Information, Right to Clarification, Right to be Taken into Consideration.

¹ İstanbul Medeniyet Üniversitesi – Hukuk Fakültesi – Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukuku Anabilim Dalı. / mehmetakif.gul@medeniyet.edu.tr

GİRİŞ

Uluslararası hakem kararlarının tanınması ve tenfizine dair 10 Haziran 1958 tarihli New York Sözleşmesi², adil yargılanma hakkının temel bir unsuru olan³ hukukî dinlenme hakkını hakem kararının tenfizine engel olabilecek bir sebep olarak V/1-b maddesinde düzenleme konusu yapmıştır. Bu düzenlemeye göre, “*aleyhine hakem hükmü ileri sürülen tarafın hakemin tayininden veya hakemlik prosedüründen usûlü dairesinde haberdar edilmemiş olduğu yahut da diğer bir sebep yüzünden iddia ve müdafaa vasıtalarını ikame etmek imkânını elde edememiş bulunduğu*”⁴ iddiasının ileri sürülmesi ve ispat edilmesi hâlinde hakem kararının tenfizi talebi reddedilebilir⁵.

Sözleşme metnindeki “*hakemin tayininden ya da hakemlik prosedüründen usûlü dairesinde haberdar edilmemiş*” olunması hâli hukukî dinlenme hakkının temel unsurlarından bir tanesi olan bilgilenme hakkına, “*diğer bir sebep yüzünden iddia ve savunma vasıtalarını ikame etmek imkânını elde edememiş*” olunması hâli ise diğer temel unsurlar olan açıklama ve dikkate alınma haklarına karşılık gelmektedir.

² Çalışmanın genelinde, “New York Sözleşmesi” ifadesine alternatif olarak “Sözleşme” ifadesi kullanılmıştır.

³ **Muhammet Özokes**, *Medeni Usul Hukukunda Hukukî Dinlenme Hakkı*, Ankara, 2003, s.56; **Yavuz Alangoya/Kamil Yıldırım/Nevhis Deren-Yıldırım**, *Medenî Usul Hukuku Esasları*, İstanbul, 2011, s.187; **Baki Kuru/Ramazan Arslan/Ejder Yılmaz**, *Medenî Usul Hukuku*, Ankara, 2014, s.342. Bu anlamda, adil yargılanma hakkının eşitliği, eşitliğin ise hukukî dinlenme hakkını beraberinde getirdiği ifade edilmektedir. Bkz. **Christoph Liebscher**, “Fair Trial and Challenge of Awards in International Arbitration”, *Croat. Arbit. Yearb.*, S.6, 1999, s.85; **Georgios C. Petrochilos**, *Procedural Law in International Arbitration*, Oxford, 2004, s.145; **Bilgehan Yeşilova**, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Nihai Karardan Önce Mahkemelerin Yardımı ve Denetimi*, İzmir, 2008, s.169. Ayrıca, hukukî dinlenme hakkı savunma hakkıyla özdeşleştirilmekle birlikte, bu hakkın savunma hakkından daha genel olduğu yönünde bkz. **Pieter van Dijk/G.J.H. van Hoof**, *Theory and Practice of European Convention on Human Rights*, Lahey, 1998, s.430-432; **Christoph Liebscher**, *The Healthy Award – Challenge in International Commercial Arbitration*, 2003, s.108; **Yeşilova**, s.168.

⁴ Sözleşme hükümleri bakımından, 21.5.1991 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan 3731 sayılı Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve İcrası Hakkındaki New York Sözleşmesi’nin Uygun Bulduğuna Dair Kanun metnindeki tercüme esas alınmıştır.

⁵ Sözleşme’nin İngilizce metninde bu tenfiz engeli için “*başka türlü iddia ve savunmalarını ileri süremeyecek olması*” şeklinde çevirilebilen “*was otherwise unable to present his case*” ifadesi kullanılmakta ve bu ifade Kara Avrupası hukuk sistemlerinde hukukî dinlenme hakkı çerçevesinde ele alınmaktadır. Bkz. **Klaus Sachs/Torsten Lörcher**, *Arbitration in Germany – The Model Law in Practice*, 2007, s.283; **Herman Verbist**, “Challenges on Ground of Due Process Pursuant to Article V(1)(b) of the New York Convention”, *Enforcement of Arbitral Agreements and International Arbitral Awards: The New York Convention 1958 in Practice*, Londra, 2007, s.684; **Elliott Geisinger/Alexandre Mazuranic**, *International Arbitration in Switzerland – A Handbook for Practitioners*, 2013, s.214.

Tahkime ilişkin ulusal hukuk sistemlerindeki düzenlemeler dikkate alındığında, Sözleşme'nin V/1-b maddesini aynen yahut benzer şekilde kabul eden ülkelerin⁶ yanı sıra genel olarak tarafların delillerini ikame hakkına⁷, çekişmeli yargının kurallarına⁸ ya da hakemlerin eşit davranma yükümlülüklerine⁹ gönderme yapmakla yetinen ülkeler de bulunmaktadır. Ayrıca, uluslararası sözleşmeler bakımından bir karşılaştırma yapmak gerekirse 1927 tarihli Cenevre Sözleşmesi, 1961 tarihli Avrupa Sözleşmesi ve 1975 tarihli Panama Sözleşmesi hükümlerinin de New York Sözleşmesi düzenlemesine benzer olduğu söylenebilecektir¹⁰.

4686 sayılı MTK. 8/B maddesiyle, *“taraflar tahkim yargılamasında eşit hak ve yetkiye sahiptirler. Taraflara iddia ve savunmalarını ileri sürme*

⁶ **İngiltere:** Arbitration Act (1996), m.103/2-c; **Malezya:** Arbitration Act (2005), m.39/1-a-iii; **Singapur:** International Arbitration Act (1994), m.31/2-c; **Hong Kong:** Arbitration Ordinance (2011), m.36/1-ii; **Hindistan:** Arbitration and Conciliation Act (1996), m.48/1-b. Ayrıca, UNCITRAL Model Kanunu düzenlemesi için bkz. m.36/1-a-ii.

⁷ **Belçika:** Belgian Judicial Code (2013), m.1723/3 atfıyla m. 1704/1-g.

⁸ **Brezilya:** Arbitration Law (1996), m.21/2; **Fransa:** French Code of Civil Procedure (2011 yılında eklenen 1442-1527. maddeleriyle), m.1520/4.

⁹ **Fransa:** French Code of Civil Procedure (2011 yılında eklenen 1442-1527. maddeleriyle), m.1510; **İspanya:** Arbitration Act (2003), m.24/1; **İsviçre:** Federal Statute on Private International Law (1987), m.182/3. Ayrıca, UNCITRAL Model Kanunu düzenlemesi için bkz. m.18. Diğer yandan, yargılamanın her iki tarafı için hukukî dinlenilme hakkı tanınmaması durumunda da eşitlik ilkesinin sağlanmış gözükebileceği, hukukî dinlenilme hakkının tarafları yargılamanın ve karar verme sürecinin etkin bir unsuru hâline getireceği ve bu durumun adil yargılanma hakkının hakemler ile taraflar arasındaki ilişkide geçerli olan yüzü olduğu ifade edilmektedir. Bkz. **Yeşilova**, s.168. Ayrıca bkz. **Hakan Pekcanitez**, “Mukayeseli Hukukta Medeni Yargıda Verilen Kararlara Karşı Anayasa Şikâyeti”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C.12, 1995, s.278-279; **Esra Atalay**, “Yargısal Temel Haklar”, *Prof. Dr. Şükrü Saraçoğlu’na Armağan*, İzmir, 1997, s.453; **Ales Galic**, “Arbitration and the Right to A Fair Trial: Constitutional Procedural Guarantees in Arbitration Proceedings”, *Croat. Arbit. Yearb.*, S.7, 2000, s.11; **Hakan Pekcanitez**, “Hukukî Dinlenilme Hakkı”, *Seyfullah Edis’e Armağan*, İzmir, 2000, s.769-774; **Sibel Özceoğlu**, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler*, İstanbul, 2002, s.241; **Özekes**, s.49. Ayrıca, hakemlerin eşit davranmasından ziyade adil davranması gerektiğinin düzenlenmesinin çok daha gerçekçi olacağı; meselenin her iki tarafa da salt eşit muamele etmek yahut şeklen de olsa aynı kuralları uygulamak olmadığı; burada önemli olan hususun taraflar arasında varolan eşitsizliğin adil yargılanmayı engellemesine mani olmak olduğu da ifade edilmektedir. Bkz. **Yavuz Alangoya**, “Anayasanın Medeni Usul Hukukuna Etkisi”, *MHB*, S.1, 1981, s.3; **Olivier Jacot-Guillarmod**, “Rights Related to Good Administration of Justice”, *The European System for the Protection of Human Rights*, 1993, s.392; **Liebscher**, *Fair Trial*, s.96; **Galic**, s.26; **Yavuz Kaplan**, *Milletlerarası Tahkimde Usûle Aykırılık*, Ankara, 2002, s.127; **Liebscher**, *The Healthy Award*, s.109; **D.P. Roney/A.K. Muller**, “The Arbitral Procedure”, *International Arbitration in Switzerland: A Handbook for Practitioners*, 2004, s.58; **Yeşilova**, s.168.

¹⁰ 1927 tarihli Cenevre Sözleşmesi için bkz. m.2/1-b; 1961 tarihli Avrupa Sözleşmesi için bkz. m.IX/1-b; 1975 tarihli Panama Sözleşmesi için bkz. m.5/1-b.

olanağı tanınır” düzenlemesini getirmektedir. Ayrıca, 5718 sayılı MÖHUK 62/1-d maddesiyle, hakkında hakem kararının tenfizi istenen tarafın hakem seçiminden usûlen haberdar edilmemiş yahut iddia ve savunma imkânından yoksun bırakılmış olmasını hakem kararının tenfizi bakımından bir ret sebebi olarak düzenlemiş ve 62/2. maddesiyle ispat yükünü aleyhine tenfiz talep edilen taraf üzerinde bırakmıştır¹¹.

Sözleşme’nin V/1-b maddesindeki düzenlemeyle genel olarak tahkim yargılamasında uygulanan usûl kurallarının tarafların hukukî dinlenilme hakkını ihlâl etmeyecek nitelikte olması amaçlanmakla birlikte, bu türden bir usûlsüzlüğün netice itibarıyla hakem kararına etki etmeyecek nitelikte olması durumunda tenfize engel olmaması gerektiği belirtilmektedir¹². Gerçekten, Sözleşme’nin V/1-b maddesinin uygulamada en çok başvurulan itiraz sebeplerinden bir tanesi olduğu belirtilmekle birlikte¹³, bu itirazın mahkemelerce yalnızca ciddi bir ihlâlin söz konusu olduğu davalarda nadiren kabul edildiği ifade edilmektedir¹⁴. Bu bakımdan, çoğu mahkemenin Sözleşme’nin V. maddesini uygularken baştan beri getirilmek istenen ve Sözleşme’nin esas amacını oluşturan çabuk ve etkin bir tenfiz doğrultusunda hareket ettikleri ve hukukî dinlenilme hakkının ihlâli de dâhil olmak üzere, V. maddedeki itirazları dar yorumladıkları söylenebilecektir¹⁵.

¹¹ 62/1-d maddesi *“yabancı hakem kararının tenfizini reddeder”* ifadesiyle New York Sözleşmesi’nin aksine tenfiz mahkemesine bu konuda bir takdir yetkisi tanımamaktadır. Diğer yandan, aynı maddenin 2. fıkrası ilgili bentlerde yazılı durumları ispat yükünü Sözleşme hükümlerine paralel şekilde aleyhine tenfiz istenen taraf üzerinde bırakmaktadır. Ayrıca, gerek New York Sözleşmesi gerekse MÖHUK hükümlerinde *“usûlü dairesinde”* ve *“usûlüne göre”* ifadelerinin tercih edilmesinin hakem kararının belirli bir ulusal hukuk sistemine ve özellikle de tenfiz yeri hukukuna göre değil, tahkim usûlüne uygulanan kurallara göre incelenmesi gerektiğini gösterdiği yönünde bkz. **Mahmut Tevfik Birsnel**, *“Milletlerarası Ticaret Odasının Uzlaştırma ve Tahkim Hükümlerine Göre Verilen Hakem Kararlarının 2675 sayılı Kanun Hükümleri Dairesinde Tenfizi”*, *II. Tahkim Haftası – Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye’de Tanınması ve Tenfizi*, 1984, s.161; **Ziya Akıncı**, *Milletlerarası Ticarî Hakem Kararları ve Tenfizi*, İzmir, 1994, s.191-192; **Erol Ertekin/İzzet Karataş**, *Uygulamada İhtiyari Tahkim ve Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizi, Tanınması*, Ankara, 1997, s.481-482; **Banu Şit**, *Kurumsal Tahkim ve Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi*, Ankara, 2005, s.209.

¹² **Albert J. van den Berg**, *The New York Convention of 1958, Towards a Uniform Judicial Interpretation*, 1981, s.301; **Elise P. Wheeler**, *“Article V(1)(b) of the New York Convention”*, *Emory Int’l. L. R.*, S.7, 1993, s.814; **Peter Gillies**, *“Enforcement of International Arbitration Awards – The New York Convention”*, *Int’l. T. Bus. L. R.*, S.9, 2004, s.31.

¹³ **van den Berg**, *The New York Convention*, s.297.

¹⁴ **van den Berg**, *The New York Convention*, s.310; **Gary B. Born**, *International Commercial Arbitration*, 2014, s.3495.

¹⁵ **Maxi Scherer**, *“The New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards: Violation of Due Process, Article V(1)(b)”*, *New York Convention – Commentary*, Oxford, 2012, s.281. Karar örnekleri için bkz. **Amerika**: United States Court of Appeals, Fifth Circuit, 26.11.2003, *Consortio Rive S.A. de C.V. v. Briggs of Cancun Inc.*,

Sözleşme'nin V/1. maddesiyle usûlî tenfiz engelleri bakımından ispat yükü aleyhine tenfiz talebinde bulunulan taraf üzerinde bırakılmaktadır. Tenfize engel bir durumun varlığını iddia ve ispat etmekle kararın tenfizine engel olunabilecektir¹⁶. Buna karşın, kendisine hiçbir tebligat yapılmamış olan bir kimsenin içinde bulunduğu durum menfî bir vakıa teşkil edeceğinden burada ispat yükünün hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edildiğini iddia eden taraf üzerinde değil, tebligatın usûlüne uygun şekilde yapıldığını iddia eden taraf üzerinde bırakılması yerinde olacaktır¹⁷.

I. Hukukî Dinlenilme Hakkının Kapsamının New York Sözleşmesi Bakımından Belirlenmesi

Sözleşme'nin V/1-b maddesinde hakem kararının tenfizine engel olabilecek bir neden olarak düzenlenen hukukî dinlenilme hakkının ihlâli, Sözleşme'nin V. maddesinde düzenlenen diğer tenfiz engelleriyle ve özellikle V/1-d ve V/2-b maddeleriyle yakından ilişkilidir. Sözleşme'nin V/1-d maddesiyle "*hakem mahkemesinin teşekkülünün veya hakemlik usûlünün tarafların anlaşmasına ve anlaşma olmayan hâllerde hakemliğin cereyan ettiği yer kanunu hükümlerine uygun bulunmaması*" hakem kararının tenfizine engel olabilecek bir sebep olarak düzenlenmektedir. Sözleşme'nin V/2-b maddesi ise hakem kararının tenfizi talep edilen ülkenin kamu düzenine aykırı olmasını tenfize engel olabilecek bir sebep olarak ele almıştır. Bu bakımdan, Sözleşme'nin V/1-b maddesinin daha iyi anlaşılabilmesi için bu iki hükümle arasındaki ilişkiye değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

YCA, S.XXIX, 2004, s.1165; United States District Courts, Northern District of Illinois, Eastern Division, 22.9.1996, *Generica Ltd. v. Pharmaceutical Basics Inc.*, YCA, S.XXII, 1997, s.1033; United States District Court, Northern District of Illinois, Eastern Division, 2.12.1994, *Fitzroy Engineering Ltd. v. Flame Engineering Inc.*, YCA, S.XXI, 1996, s.746; United States District Court, Southern District of New York, 15.11.1983, *Shaheen Natural Resources Inc. v. Sonatrach*, YCA, S.X, 1985, s.542. **Almanya:** OLG, Brandenburg, 2.9.1999, YCA, S.XXIX, 2004, s.699. **İtalya:** Corte di Cassazione, 21.1.2000, *De Maio Guiseppa e Fratelli snc. V. Interskins Ltd.*, YCA, S.XXVII, 2002, s.496.

¹⁶ Diğer yandan, hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edildiğini iddia eden tarafın söz konusu itirazını tahkim yargılaması içerisinde geç ileri sürmesi yahut hiç ileri sürmemesi hâllerinde sonradan bu yönde bir itirazda bulunmaması gerektiği; nitekim, böyle bir itirazın hakkın kötüye kullanılması anlamına geleceği yönünde bkz. **Liebscher**, *Fair Trial*, s.93; **Aleksandar Jaksic**, *Arbitration and Human Rights*, Berlin, 2002, s.234; **Yeşilova**, s.174. Ayrıca bkz. **Albert J. van den Berg/R. van Delden/H.J. Snijders**, *Netherlands Arbitration Law*, 1993, s.112; **Ergin Nomer**, "Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizinde Kamu Düzeni Müdahalesi (09.06.1999 tarihli Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı)", *MHB*, C.19, S.1-2, 1999-2000, s.572; **Robert Merkin**, *Arbitration Act 1996*, Londra, 2000, s.157; **Bruce Harris/Rowan Planterose/Jonathan Tecks**, *The Arbitration Act 1996: A Commentary*, 2003, s.355.

¹⁷ Menfî vakıaların ispatıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. **Oğuz Atalay**, *Medeni Usul Hukukunda Menfî Vakıaların İspatı*, İzmir, 2001.

A. Tahkimin Tâbî Olduğu Usûl Kurallarına Aykırılık Bakımından Değerlendirilmesi

Sözleşme'nin V/1-d maddesi, hakem mahkemesinin¹⁸ oluşumu ve hakem yargılamasının tâbî olacağı usûl konusunda tarafların yapmış oldukları sözleşmenin ihlâlini hakem kararının tenfizine engel olabilecek bir sebep olarak düzenlemektedir. Bu bakımdan, tarafların arasındaki sözleşmenin ihlâlini düzenleyen V/1-d maddesi ile hukukî dinlenilme hakkının ihlâlini düzenleyen V/1-b maddesi arasındaki ilişkinin ortaya koyulması gerekmektedir.

Tarafların arasındaki sözleşme hükümleri, Sözleşme'nin V/1-b maddesinin sınırlarını aşan bir hak tesis etmekteyse bu hakkın ihlâli durumunda Sözleşme'nin V/1-b maddesi anlamında bir ihlâlden değil, Sözleşme'nin V/1-d maddesi anlamında bir ihlâlden söz edilmesi gerekmektedir¹⁹.

Tarafların arasındaki sözleşme hükümlerinin Sözleşme'nin V/1-b maddesiyle güvence altına alınan hukukî dinlenilme hakkının kapsamını daraltmaları durumu ise özellik arz etmektedir. Gerçekten, hakem mahkemesinin tarafların arasındaki sözleşmeyi dikkate alması durumunda Sözleşme'nin V/1-b maddesi bağlamında hakem kararının tenfizi talebine itiraz edilebilecektir. Örneğin, yalnızca bir tarafın hakem seçeceği konusunda tarafların anlaşması hâlinde Sözleşme'nin V/1-b maddesi bağlamında bir ihlâl gündeme gelebilecektir²⁰. Hakem mahkemesinin tarafların arasındaki sözleşme hükümlerini dikkate almaksızın karar vermesi hâlinde ise Sözleşme'nin V/1-d maddesi bağlamında hakem kararının tenfizi talebine itiraz edilmesi söz konusu olabilecektir.

Bir görüşe göre, tarafların aralarında yapmış oldukları sözleşmeyle Sözleşme'nin V/1-b maddesinin kapsamını daraltmaları bir tür zımnî feragat olarak yorumlanabilecektir²¹. Benzer yöndeki bir görüşe göre ise, tarafların başvurdukları tahkim kurumunun kurallarını bildikleri varsayılacağından

¹⁸ Tarafların arasındaki uyuşmazlığın nihai olarak çözümlenmesi ve bunun sistematik bir yargılama faaliyeti neticesinde gerçekleştirilmesi sebebiyle çalışmanın genelinde “hakem kurulu” ya da “hakem heyeti” ifadelerinden ziyade “hakem mahkemesi” ifadesinin kullanılmasına özen gösterilmiştir. Her ne kadar hakem mahkemelerinin oluşumu bakımından doğal hakim ilkesi gözetilmemekteyse de bu ilkenin hakem mahkemeleri bakımından işlerlik kazanmaması, bu mahkemelerin oluşumu ve uygulayacakları usûl konusunda keyfiliğin egemen olduğu anlamına gelmeyecektir. Bkz. **Süha Tanrıver**, “Tabîî Hakim İlkesi ve Medenî Yargı”, *TBB Dergisi*, S.104, 2013, s.23-24.

¹⁹ **Scherer**, s.290.

²⁰ **van den Berg**, *The New York Convention*, s.324; **Ali Yeşilirmak**, *Türkiye’de Ticari Hayatın ve Yatırım Ortamının İyileştirilmesi İçin Uyuşmazlıkların Etkin Çözümünde Doğrudan Görüşme, Arabuluculuk, Hakem – Bilirkişilik ve Tahkim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, İstanbul, 2011, s.147.

²¹ **Scherer**, s.290.

hukukî dinlenme hakkı ihlâl edilmiş sayılmamalıdır²². Her iki görüşün aksi yönde bir görüşe göre ise, tarafların yargılama usûlü üzerinde serbestçe tasarruf edebilecek olmaları hukukî dinlenme hakkından feragat edebilecekleri anlamına gelmemektedir²³. Kanaatimizce, tarafların başvurdukları tahkim kurumunun kurallarını biliyor olmaları hukukî dinlenme hakkından feragat edebilecekleri anlamına gelmemelidir. Şöyle ki, bu yönde bir yorumla hukukî dinlenme hakkı asgarî düzeyde dâhî sağlanamamaktaysa bahsedilen şekilde bir zımnî feragatin geçersiz sayılması söz konusu olabilecektir. Gerçekten, hukukî dinlenme hakkıyla korunmak istenen menfaat dikkate alındığında, burada bireyin kendisinden dâhî korunması gerektiği gibi bir sonuca ulaşılması mümkündür. Bu görüşe dayanak olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin adil yargılanma hakkını düzenleyen 6. maddesi gösterilebilecektir. Nitekim, bu maddenin medenî hak ve yükümlülüklerle ilgili uyumsuzluklar bakımından da göz önüne alınması gerekmektedir.

B. Kamu Düzenine Aykırılık Bakımından Değerlendirilmesi

Sözleşme'nin V/1-b maddesiyle güvence altına alınan hukukî dinlenme hakkı, Sözleşme'nin V/2-b maddesinde düzenlenen kamu düzeni sınırlamasıyla da yakından ilişkilidir. Gerçekten, birçok yargılamada hukukî dinlenme hakkı kısmen de olsa kamu düzeniyle ilişkilendirilmektedir²⁴. Bu bakımdan, bu iki tenfiz engelinin bir dereceye kadar çakıştığı ifade edilmektedir²⁵.

Sözleşme'nin V/2-b maddesine göre, hakem kararı tenfizi talep edilen ülkenin kamu düzenine aykırıysa tenfiz mahkemesi söz konusu kararın tenfizi talebini kendiliğinden reddedebilecektir. Nitekim, Sözleşme'nin kamu düzeni sınırlamasını konu alan V/2-b maddesi, "*hakem kararının tanınması*

²² Şit, s.211.

²³ R. Briner/F. von Sclsbrendorff, "Article 6 of the European Convention on Human Rights and Its Bearing Upon International Arbitration", *Law of International Business and Dispute Settlement in 21st Century – Liber Amicorum Karl – Heinz Böckstiegel*, 2001, s.97; Jaksic, s.237.

²⁴ Albert J. van den Berg, "New York Convention of 1958 Consolidated Commentary Cases Reported in Volumes XVII (1992) – XIX (1994)", *YCA*, S.19, 1994, s.572. Karar örnekleri için bkz. **Almanya**: OLG, Munich, 22.6.2009, *YCA*, S.XXXV, 2010, s.371; OLG, Munich, 28.11.2005, *YCA*, S.XXXI, 2006, s.726. **İsviçre**: Tribunal Fédéral, 8.12.2003, *YCA*, S.XXIX, 2004, s.840.

²⁵ **Andrés Jana/Angie Armer/Johanna Klein Kranenberg**, "Article V(1)(b)", *Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards: A Global Commentary on the New York Convention*, 2010, s.235. Bununla birlikte, **Pekcanitez** taraflara tahkimde tanınan serbestinin sınırsız olmadığını belirterek hukukî dinlenme hakkına aykırılığı iç tahkim bakımından kamu düzenine aykırılıktan bağımsız değerlendirmemiştir. Bkz. **Hakan Pekcanitez**, "Tahkim Usûlü İle İlgili İptal Sebepleri", *XI. Milletlerarası Tahkim Semineri*, 2014, s.102. Ayrıca, Yargıtay 2. HD., 4.10.2005 tarihli bir kararında "*savunma hakkının ihlâl edilmiş olması Türk kamu düzenine açık aykırılık oluşturur*" ifadesini kullanmaktadır. Karar için bkz. Yargıtay 2. HD., 4.10.2005 T., 2005/10735 E., 2005/13428 K.

ve icrası istenen memleketin yetkili makamı tarafından aşağıdaki hâllerin bulunduğu görülecek olursa , tanıma ve icra isteği kezalik reddolunabilir” hükmünü getirmektedir. Hakem kararının tenfizi talebinin reddini V/1-b maddesi bağlamında talep eden taraf ise tenfize engel bir sebep bulunduğunu iddia ve ispat etmek mecburiyetindedir²⁶. Nitekim, Sözleşme’nin V/1-b maddesi, “*aleyhine hakem kararı ileri sürülen taraf talepte bulunmaz ve zikri geçen kararın tanınması ve icrası istenen memleketin yetkili makamı önünde aşağıdaki hususları ispat etmez ise, hakem kararının tanınması ve icrası isteği reddolunamaz*” hükmünü getirmektedir. Burada tartışmalı olan nokta, hukukî dinlenilme hakkının ihlâlini düzenleyen V/1-b maddesinin, V/2-b maddesiyle getirilen kendiliğinden dikkate alma yetkisini sınırlandırıp sınırlandırmadığıdır²⁷. Böyle bir sınırlandırmanın kabul edilmesi hâlinde tenfiz mahkemeleri, hukukî dinlenilme hakkını önemli ölçüde ihlâl eden durumları dâhî kendiliğinden dikkate alamayacaktır²⁸. Bu bakımdan, hukukî dinlenilme hakkının ihlâlinin kamu düzenine aykırılıktan bağımsız olarak düzenleme konusu yapılmasının söz konusu hakkın özel öneminden kaynaklandığı ve Sözleşme’nin V/1-b maddesi kapsamındaki ihlâllerin aleyhine tenfiz talebinde bulunulan tarafça iddia ve ispat edilmesi gerekse bile, tenfiz mahkemesinin hukukî dinlenilme hakkının ihlâlini Sözleşme’nin V/2-b maddesine dayalı olarak kendiliğinden de göz önüne alabileceği ifade edilmektedir²⁹. Kanaatimizce, bu

²⁶ **Rabi Koral**, “Yabancı Hakem Kararlarının İcrası Hakkında Birleşmiş Milletler Konferansı ve 10 Haziran 1958 tarihli Sözleşme”, *İÜHFİM*, C.XXIV, S.1-4’ten ayrı bası, 1961, s.130; **Şeref Ünal**, “Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve İcrası”, *Avrupa (Cenevre) – New York Sözleşmeleri ve Türk Tahkim Hukuku Sempozyumu*, 1990, s.72; **Akıncı**, s.123-124; **Pekcantez**, *Hukukî Dinlenilme Hakkı*, s.767-768; **Özekes**, s.232.

²⁷ **Joel R. Junker**, “The Public Policy Defense to Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards”, *Cal. W. Int’l. L. J.*, S.7, 1977, s.231; **van den Berg**, *The New York Convention*, s.300; **van den Berg**, *Commentary*, s.572; **Jana/Armer/Kranenberg**, s.235.

²⁸ Bu bakımdan, hukukî dinlenilme hakkı ile kamu düzeni arasındaki ayrımın pratik olarak da son derece önemli olduğu ifade edilmektedir. Bkz. **Wolfgang Kühn**, “Current Issues on the Application of the New York Convention – A German Perspective”, *J. Int’l. Arb.*, S.25/6, 2008, s.749. Diğer yandan, hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edildiği durumlarda genellikle Sözleşme’nin V/1-b maddesine başvurulmasından dolayı bu tartışmanın çoğunlukla anlam ifade etmeyeceği belirtilmektedir. Bkz. **van den Berg**, *The New York Convention*, s.299; **Scherer**, s.291.

²⁹ **van den Berg**, *The New York Convention*, s.300. Diğer yandan, tahkim usûlüne uygulanan kurallara aykırılık oluşturmeyen ihlâller bakımından söz konusu hükümlere başvurulamayacağı, bu durumda adil yargılanma ilkelerine aykırılığın kamu düzeni müdahalesini gerektirip gerektirmediğinin araştırılması gerektiği yönünde bkz. **Şit**, s.210-211. Tarafların iradeleri, niyetleri veya temennileri ne olursa olsun yargılamaya dair kamu düzenine ait kurallarla çatışması durumunda hukukî dinlenilme hakkının tarafların eylem, tutum yahut iradelerine rağmen korunmasının gerekip gerekmediği yönünde bkz. **Georgios C. Petrochilos**, *Procedural Law in International Arbitration*, Oxford, 2004, s.123; **Briner/ Scsbrendorff**, s.97; **Yeşilova**, s.175-176.

yönde bir çözüm makûl görünmektedir. Nitekim, hukukî dinlenilme hakkının ihlâlini kamu düzenine aykırı gören ülkeler bakımından tenfiz mahkemeleri kendiliğinden bir inceleme yapabilmelidir. Aksi hâlde, yukarıda bahsedildiği gibi ciddi ihlâllerin var olması durumunda dâhî hakem kararının tenfiz edilmesi söz konusu olabilecektir. Diğer yandan, hukukî dinlenilme hakkının ihlâlini kamu düzenine aykırı görmeyen ülkeler bakımından ise Sözleşme'nin V/1-b maddesiyle söz konusu hak güvence altına alınmış bulunmaktadır. Bu nedenle, hukukî dinlenilme hakkının ihlâlinin kamu düzenine aykırılıktan bağımsız olarak düzenleme konusu yapılması faydalı görünmektedir.

II. Hukukî Dinlenilme Hakkının Unsurları

Hukukî dinlenilme hakkının tam olarak sağlanabilmesi için bu hakla bağlantılı olarak bilgilendirme hakkının, açıklama hakkının ve dikkate alınma hakkının gözetilmesi gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde hukukî dinlenilme hakkının unsurları ayrı başlıklar hâlinde incelenecektir.

A. Bilgilendirme Hakkı

Hukukî dinlenilme hakkı, bu hakka sahip olanların derdest bir yargılamanın mevcudiyetinden ve bu yargılamanın seyrinden haberdar olmalarını gerekli kılmaktadır. Bu gereklilik hukukî dinlenilme hakkının ilk unsuru olan bilgilendirme hakkıyla temellendirilmektedir³⁰.

Sözleşme'nin V/1-b maddesi, aleyhine tenfiz talep edilen tarafın hakem seçiminden ve hakem yargılamasından usûlü dairesinde haberdar edilmiş olmasını arayarak yargılamanın başından sonuna kadar bilgilendirme hakkının teminini güvence altına almaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle bilgilendirme usûlü incelenecektir. Akabinde ise bilgilendirmenin kapsamı konusu ele alınacaktır.

1. Bilgilendirme Usûlü

Sözleşme'nin V/1-b maddesi, aleyhine tenfiz talep edilen tarafın hakem seçiminden ve hakem yargılamasından haberdar edilmemiş olunmasını kararın tenfizine engel olabilecek bir sebep olarak düzenlerken "*usûlü dairesinde*" ibaresini kullanmaktadır. Bu bakımdan, tebligatın hiç yapılmamış olması bir kenara bırakılırsa yapılan tebligatın usûlüne uygun şekilde yapıp yapılmadığının incelenmesi gerekmektedir. Aşağıda inceleneceği üzere, tenfiz mahkemeleri "*usûlü dairesinde*" ibaresini çok geniş bir yoruma tâbî tutmakta ve

---

³⁰ Saim Üstündağ, *Medeni Yargılama Hukuku*, C.I-II, İstanbul, 2000, s.261; Özekes, s.86; Hakan Pekcanitez/Oğuz Atalay/Muhammet Özekes, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Medenî Usûl Hukuku*, Ankara, 2012, s.330; Kuru/Arslan/Yılmaz, s.342.

bu konudaki ulusal hukuk düzenlemelerine sıkı sıkıya bağlı kalmamaktadırlar. Bu sebeple, bilgilendirme usûlünün daha iyi anlaşılabilmesi için tebligatın şekli, dili ve yapıldığı adres ayrı başlıklar altında incelenecektir.

a. Tebligatın Şekli

Tenfiz mahkemeleri, yapılan tebligatın usûlüne uygun olup olmadığını incelerken bu konudaki ulusal hukuk düzenlemelerine sıkı sıkıya bağlı kalmamaktadırlar³¹. Bu bakımdan, uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümlenmesi konusunda bir anlaşma yapılması, tarafların yapılacak tebligatlar bakımından kendilerini ulusal hukuk düzenlemelerine bağlı kılmadıkları anlamına gelecektir³². Tarafların mahkemelere nazaran tahkimi tercih etmelerinin temelinde uyuşmazlığın hızlı bir şekilde çözümlenmesi düşüncesinin yattığı göz önüne alınırsa bu yönde bir yoruma başvurulması tahkimin varoluş amacına uygun görünmektedir. Ayrıca, bu yorumun ulusal hukuklarda olduğu gibi 15 Kasım 1965 tarihli Hukukî ve Ticarî Konularda Adlî ve Gayri Adlî Belgelerin Yabancı Memleketlerde Tebliğine Dair Lahey Sözleşmesi hükümlerinin uygulanması bakımından da geçerli olduğu belirtilmektedir³³.

Bilgilenme hakkı bakımından önemli olan tarafın gerçekten bilgilendirileceği ve bilgilendirildiğinin anlaşılabilmesi bir yöntemin kullanılmış olmasıdır. Bunun dışında, tebligatın mutlaka belirli bir şekilde yapılması gerekli değildir³⁴. Tebligatın usûlüne uygun şekilde yapıp yapılmadığı konusunda mahkemeler, tahkim usûlüne uygulanan hukuktaki uluslararası tahkime özgü kuralların³⁵ yanı

³¹ **van den Berg**, *The New York Convention*, s.303; **van den Berg**, *Commentary*, s.573. Bu yönde örnek bir karar için bkz. **Meksika**: Tribunal Superior De Justicia, Eighteenth Civil Court of First Instance for the Federal District of Mexico, 24.2.1977, YCA, S.IV, 1979, s.301.

³² **Scherer**, s.294.

³³ **Jana/Armer/Kranenberg**, s.243. Bir davada, yurt dışına yapılan tebligatlarda uluslararası tahkimin doğası gereği herhangi bir şekli şartın bulunmadığına ve Lahey Sözleşmesi hükümlerinin uygulanamayacağına karar verilmiştir. Karar için bkz. **İsviçre**: Bezirksgericht, Zurich, 14.2.2003 ve Obergericht, Zurich, 17.7.2003, YCA, S.XXIX, 2004, s.819. 15 Kasım 1965 tarihli Hukukî veya Ticarî Konuları Adlî ve Gayri Adlî Belgelerin Yabancı Memleketlerde Tebliğine Dair Lahey Sözleşmesi hakkında detaylı bilgi için bkz. **Ali Gümrah Toker**, "15 Kasım 1965 tarihli Hukukî veya Ticarî Konularda Adlî ve Gayri Adlî Belgelerin Yabancı Memleketlerde Tebliğine Dair Lahey Sözleşmesi Uyarınca Tebligat Yapılması", *DEÜHFD*, C.13, S.2, 2011, s.107-152.

³⁴ **Günseli Öztekin-Gelgel**, "New York Konvansiyonu'na Göre Hakem Kararlarının Tenfizinde Yargıtay'ın Bazı Kararlarının Değerlendirilmesi", *MHB*, C.22, 2002, s.1146; **Özekes**, s.95. Diğer yandan, taraflar tebligatın belirli bir şekilde yapılmasını kararlaştırsalar bile, tebligata ilişkin formalitelerin tanıma ve tenfiz bakımından zorunlu olmadığı yönünde bkz. **Kaplan**, s.92.

³⁵ İspanyol Yüksek Mahkemesi bir kararında, dava dosyasında hakem seçimi, iddialar, cevap süresi ve duruşma tarihi hakkında tebliğ yapıldığına dair teslim makbuzunun yanı sıra davalıya 12 Ağustos 1996 tarihinde posta yoluyla haber verildiğine dair yeminli ifadenin

sıra tarafların arasındaki anlaşma hükümlerini³⁶ de göz önüne almaktadırlar. Gerçekten, basit posta³⁷, taahhütlü posta³⁸, faks³⁹, teleks⁴⁰ ya da kurye⁴¹ gibi

bulunduğunu belirterek, bilgilendirmenin İspanyol Hukuku'na uygun olduğuna karar vermiş ve davalının itirazını reddetmiştir. Karar için bkz. **İspanya:** Tribunal Supremo, Civil Chamber, 1.2.2000, Project XJ220 Ltd. v. Mohamed Yassin D., YCA, S.XXXII, 2007, s.507-511.

³⁶ **van den Berg**, *Commentary*, s.573. *Malden Mills Inc. v. Hilaturas Lourdes S.A.* davasında taraflar, tahkim yerini New York ya da Boston olarak belirlemiş ve 23 Ağustos 1972 tarihli alım-satım sözleşmesinden doğan uyuşmazlıkların Amerikan Tahkim Derneği (American Arbitration Association/AAA) Kuralları aracılığıyla çözümleneceğini kararlaştırmışlardır. Meksika Yüksek Mahkemesi, posta yoluyla gönderilen davetiye ve tebligatın Meksika Medenî Usûl Kanunu'nun 116 ve 117. maddelerine ve Meksika kamu düzenine aykırı olması sebebiyle tenfiz isteminin reddine dair ilk derece mahkemesinin kararını bozmuştur. Bu kararda Meksika Yüksek Mahkemesi, Amerikan Tahkim Derneği Kuralları'nın 39. maddesine göre tebligatın posta yoluyla yapılabileceği gerekçesiyle usûlüne uygun şekilde tebliğ yapıldığı sonucuna varmıştır. Karar için bkz. **Meksika:** Tribunal Superior De Justicia, Court of Appeals (Fifth Chamber) for the Federal District of Mexico, 1.8.1977, *Malden Mills Inc. v. Hilaturas Lourdes S.A.*, YCA, S.IV, 1979, s.302-304. Aynı yönde örnek kararlar için bkz. **Yunanistan:** Court of Appeal, Patras, Karar No: 426/1982; Judge of First Instance, Zkyntos, Karar No: 103/1979, YCA, S.XIV, 1989, s.636.

³⁷ İsviçre'de verilen bir kararda, tahkim usûlüne uygulanan Litvanya hukukuna uygun şekilde basit postayla yapılan tebligat geçerli sayılmıştır. Karar için bkz. **İsviçre:** Tribunal Fédéral, Second Civil Chamber, 21.2.2005 ve 3.1.2006, YCA, S.XXXII, 2007, s.619-628.

³⁸ *Union Générale de Cinéma S.A. v. XYZ Desarrollos S.A.* davasında İspanyol Yüksek Mahkemesi, kendisine taahhütlü postayla tebligat yapılan tarafın usûlüne uygun şekilde tebliğ yapılmadığı yönündeki itirazını reddetmiştir. Karar için bkz. **İspanya:** Tribunal Supremo, Civil Chamber, 11.4.2000, *Union Générale de Cinéma S.A. v. XYZ Desarrollos S.A.*, YCA, S.XXXII, 2007, s.525-531. Aynı yönde bir karar için bkz. **Güney Kore:** Supreme Court, 10.4.1990, *Kukje Sangsa Co. Ltd. v. GKN International Trading (London) Limited*, YCA, S.XVII, 1992, s.571. Aksi yönde bir karar için bkz. **Rusya:** Federal Arbitrazh Court, North Caucasus District, 18.4.2005, *Itera PET v. OOO Zavod Kavminkurortrozliv*, YCA, S.XXXIII, 2008, s.676.

³⁹ Almanya'da verilen bir kararda, faks aracılığıyla hakem seçimi yapılması ve davalının on dört gün içerisinde hakem seçiminde bulunmasının istenmesi bilgilenme hakkının ihlâli olarak değerlendirilmemiştir. Karar için bkz. **Almanya:** OLG, Celle, 14.12.2006, YCA, S.XXXII, 2007, s.372-382. Aynı yönde bir karar için bkz. **İspanya:** Tribunal Supremo, Civil Chamber, 31.5.2005, *Pueblo Film Distribution Hungary KFT v. Laurenfilm S.A.*, YCA, S.XXXII, 2007, s.612.

⁴⁰ *Tortora Amedeo v. Tolimar S.A.* davasında Tortora, Tolimar'a bir miktar fındık satmış ve malın teslimi üzerine ayıplı olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine, 22 Aralık 1975 tarihinde Tolimar'a teleks çekilmiş ve tarafların arasındaki sözleşmeye uygun şekilde Hamburg'da tahkime başvurulacağı bildirilmiştir. Hakem kararının tenfizi aşamasında Tortora, teleksten haberdar olmadığını beyan ederek kararın tenfizi isteminin reddini talep etmiştir. İtalyan Yüksek Mahkemesi, bu iddianın ispatlanamaması sebebiyle bilgilenme hakkının ihlâl edilmediğine karar vermiştir. Bu bağlamda, teleks aracılığıyla yapılan tebligatın usûlüne uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Karar için bkz. **İtalya:** Corte di Cassazione, 27.6.1983, *Tortora Amedeo v. Tolimar S.A.*, YCA, S.X, 1985, s.470-473. Aynı yönde bir karar için bkz. Corte di Cassazione, 22.2.1992, *Trans World Film S.p.A. v. Film Polski Import and Export of Films*, YCA, S.XVIII, 1993, s.435.

⁴¹ **Oleg Y. Alyoshin**, "Enforcement of Foreign Arbitral Awards in Ukraine: To Be or Not to Be", *J. Int'l. Arb.*, S.22, 2005, s.70.

vasıtalar da dâhil olmak üzere, farklı şekillerde yapılan tebligatlar “*usûlü dairesinde*” yapılmış sayılabilecektir. Tebligatın fiilen teslim alındığını gösteren bir delilin bulunması yeterli olacaktır.

b. Tebligatın Yapıldığı Dil

Taraflar arasında tahkimin hangi dilde yapılacağına yönelik bir anlaşma mevcutsa taraflardan birisi bu dili anlamasa dâhî bilgilenme hakkının ihlâlinden söz edilemeyecektir. Nitekim, *Rosso e Nero Gaststättenbetriebs GmbH v. Almendrera Industrial Catalana S.A. (ALICSA)* davasında ALICSA, tebligatların İngilizce ya da Almanca yapıldığını, yazışmalarda hukukî terimlerin kullanıldığını ve bu nedenlerle tebligatları anlamadığını ifade ederek kararın tenfizi isteminin reddini talep etmiştir. İspanyol Yüksek Mahkemesi, Almanca ya da İngilizce yapılan tebligatların tarafların anlaşmalarına uygun olduğunu ifade ederek tebligatların usûlüne uygun olduğuna karar vermiştir⁴². Diğer yandan, tarafların kararlaştırdıkları dilden başka bir dilde tebligat yapılması durumunda da, taraflardan birisinin tebligat yapılan dili bilmemesi ve tebligatı anlamaması istisna edilirse hakem kararının tenfizine engel bir durum bulunmadığı belirtilmektedir⁴³. Taraflardan birisinin tebligat yapılan dili bilip bilmediğinin ne şekilde kontrol edilebileceği açık değildir. Kanaatimizce, karşı tarafın tebligat yapılan dili bildiğini iddia eden tarafın bu iddiasını ispatlaması gerekmektedir.

Tahkimin hangi dilde gerçekleşeceği konusunda taraflar arasında bir anlaşma mevcut değilse tebligatın taraflardan birisinin anlamadığı bir dilde yapılması tek başına bilgilenme hakkının ihlâl edildiği anlamına gelmeyecektir. Tahkimin İngilizce⁴⁴ olması hâlinde özel bir önem taşıyan bu durum diğer diller⁴⁵

⁴² Karar için bkz. **İspanya**: Tribunal Supremo, Civil Chamber, 27.1.2004, *Rosso e Nero Gaststättenbetriebs GmbH v. Almendrera Industrial Catalana S.A. (ALICSA)*, YCA, S.XXXII, 2007, s.597-602.

⁴³ **Scherer**, s.295.

⁴⁴ *Fashion Ribbon Company Inc. v. Iberband S.L.* davasında Köln Temyiz Mahkemesi, hakemlerin tahkim dili olarak İngilizce'yi tercih etmesinin hukukî dinlenilme hakkının ihlâlî anlamına gelmediğine ve bu seçimin yapılabilmesi için davalının rızasının gerekmediğine karar vermiştir. Karar için bkz. **Almanya**: OLG, Cologne, 16.12.1992, YCA, S.XXI, 1996, s.535-541. Aynı yönde örnek bir karar için bkz. **İspanya**: Tribunal Supremo, 14.10.2003, *Fashion Ribbon Company Inc. v. Iberband S.L.*, YCA, S.XXX, 2005, s.631.

⁴⁵ **Barbara Helene Steindl**, “Watch Out and Act! – Recent Case Law on Due Process in Light of Austrian Law and the 1958 New York Convention”, *J. Int'l. Arb.*, S.25/4, 2008, s.517. Avusturya'da verilen bir kararda tahkimin Rusça olması hukukî dinlenilme hakkının ihlâlî olarak değerlendirilmemiştir. Bu davada mahkeme, davalının tahkim yeri Ukrayna'da konuşulan iki dilden biri olan Rusça'nın tahkim dili olarak kullanılacağını öngörememesi için hiçbir sebep olmadığını ifade etmiştir. Karar için bkz. **Avusturya**: OGH, 23.10.2007, YCA, S.XXXIII, 2008, s.354-359. Aynı yönde bir karar için bkz. **Almanya**: OLG, Hamm, 28.11.2008, YCA, S.XXXIV, 2009, s.541.

bakımından da geçerli görünmektedir. Bir örnekle somutlaştırmak gerekirse İsviçre’de verilen bir kararda, tebligatın tahkim yeri dili olan Rumence olması durumunda taraflardan birisi bu dili anlamasa dâhî bilgilendirme hakkının ihlâl edilmiş olmayacağı belirtilmiştir⁴⁶. Kanaatimizce, bu görüş yerinde değildir. Nitekim, taraflar tahkim yerini belirlerken tebligatın yapılacağı dilden ziyade coğrafi konum gibi etkenleri göz önüne almaktadırlar. Bu bakımdan, bir ülkenin tahkim yeri olarak belirlenmiş olması, o ülkenin dilinde yapılan ve taraflardan birinin anlamadığı tebligatın geçerli görülmesi için yeterli bir gerekçe değildir. Aksi yönde bir yorum hukukî dinlenilme hakkıyla korunmak istenen menfaati ortadan kaldıracak niteliktedir.

Tahkimin taraflardan biri ya da her iki taraf için yabancı olan bir dilde gerçekleşmesi durumunda, tarafların iddia ve savunmalarını tam olarak ileri sürebilmeleri tercüman sağlamları ya da bunun için talepte bulunmalarına bağlı olacaktır. Bu bakımdan, taraflara ellerindeki belgeleri tercüme etmeleri ve karşı tarafça sunulan belgelerin tercümelerini onaylamaları için yeterli süre verilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, Almanya’da verilen bir kararda Celle Temyiz Mahkemesi, Rusça olan bir tahkime katılmak için tercüman sağlanmasının tarafların sorumluluğunda olduğunu belirtmiş ve yeterli imkân olmasına rağmen tercüman sağlanmaması hâlinde hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edilmiş olmayacağına hükmetmiştir⁴⁷.

Tahkimin hangi dilde gerçekleşeceği meselesi, tebligatın yapılacağı dili de kapsamına alacak şekilde MTK. madde 10/C’de düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, taraflar yargılamada kullanılacak olan dili kararlaştırmamışlarsa hakem mahkemesi tahkim yargılamasının hangi dilde yapılacağına kendisi karar verecektir. Aynı şekilde, taraflar aksini kararlaştırmamışlarsa ya da hakem mahkemesi ara kararında aksini öngörmemişse bu dil veya diller taraflara yapılan bütün yazılı bildirimlerde kullanılacaktır. Bu durumda hakem mahkemesi, tebligatın Türkçe ya da Türkiye Cumhuriyeti tarafından tanınan devletlerden birinin resmî dilinde yapılmasına karar verebilecektir. Kanaatimizce, hakem mahkemesi tahkimin hangi dilde gerçekleşeceğine karar verirken yalnızca tahkim yerinin Türkiye olarak seçilmesinden yola çıkmamalı ve taraflar için ortak olan bir dil bulunmaktaysa ve tahkimin bu dilde gerçekleştirilmesi mümkünse bu durumu dikkate almalıdır. Nitekim, tarafların anladıkları dilde gerçekleşen bir yargılama faaliyeti içerisinde bulunmaları hukukî dinlenilme hakkıyla korunmak istenen menfaatin güvence altına alınması bakımından daha uygun görünmektedir.

---

⁴⁶ Karar için bkz. **İsviçre**: Appellationsgericht, Basel-Stadt, 27.2.1989, YCA, S.XVII, 1992, s.583.

⁴⁷ Karar için bkz. **Almanya**: OLG, Celle, 2.10.2001 ve 30.1.2003, BGH, YCA, S.XXXII, 2007, s.303-308.

c. Tebligatın Yapıldığı Adres

Tebliğ adresinin saptanamadığı ya da saptanmasının çok zor olduğu durumlarda gerek ulusal mevzuatlarda⁴⁸ gerekse kurumsal tahkim kurallarında⁴⁹ muhatabın bilinen son adresine yapılan tebligatın usûlüne uygun şekilde yapılmış olacağına yönelik karineler mevcuttur. Bu anlamda, MTK. madde 14/C, “*tarafarca aksi kararlaştırılmadıkça herhangi bir yazılı bildirim, bizzat gönderilene ya da gönderilenin yerleşim yerine, olağan oturma yerine, iş yerine veya posta adresine teslim edildiği takdirde alınmış sayılır.*”

Gerekli araştırma yapılmasına rağmen yukarıdaki bildirim yerlerinden hiçbirinin bulunamaması hâlinde, gönderilenin bilinen son yerleşim yerine, olağan oturma yerine, iş yerine veya posta adresine taahhütlü mektupla veya teslim teşebbüsünün belgelendiği herhangi bir başka vasıta ile gönderilen yazılı bildirimler alınmış sayılır” hükmünü getirmektedir.

Bazı tenfiz mahkemeleri tebliğ edilmiş sayılma yönündeki karinenin Sözleşme’nin V/1-b maddesinin amacını yerine getirdiğini kabul etmekteyken⁵⁰, diğerleri bu durumun hukukî dinlenilme hakkını ihlâl ettiğine hükmetmektedirler⁵¹.

Muhataba doğrudan tebligat yapılmamış olması durumunda bu tebliğin akıbetinin ne olacağı meselesine değinmek gerekmektedir. Bu bakımdan, muhatabın yetkili temsilcisi tarafından tebellüğ edilmesi⁵² ya da sözleşmeyle

⁴⁸ Bkz. **İngiltere ve Galler**: Civil Procedure Rules (CPR), m.6.9(2). Karş. **Türkiye**: Tebligat Kanunu, m.10; **İsviçre**: Civil Procedure Code (CPC), m.138; **Almanya**: Code of Civil Procedure (ZPO), m.188.

⁴⁹ Bkz. ICC Tahkim Kuralları, m.3(3); LCIA Tahkim Kuralları, m.4(2).

⁵⁰ Ukrayna Ticaret ve Sanayi Odası Uluslararası Tahkim Mahkemesi aracılığıyla çözümlenmesi kararlaştırılan bir uyuşmazlığın tenfizi aşamasında Berlin Temyiz Mahkemesi, “teslim alınmadı” yazısı ve Alman Posta Servisi puluyla iade edilen taahhütlü postanın Ukrayna hukuku gereğince teslim alınmış sayılacağını gerekçe göstererek davalının bilgilendirme hakkının ihlâl edilmediğine karar vermiştir. Karar için bkz. **Almanya**: KG, Berlin, 17.4.2008, YCA, S.XXXIV, 2009, s.510-515.

⁵¹ Rusya Federasyonu Ticaret ve Sanayi Odası Tahkim Mahkemesi aracılığıyla çözümlenmesi kararlaştırılan bir uyuşmazlığın tenfizi aşamasında Bavyera Temyiz Mahkemesi, davalının giyabında karar verilmesi sebebiyle hakem kararının tenfizi talebini reddetmiştir. Mahkeme bu kararına gerekçe olarak Rusya Tahkim Kanunu hükümlerine atıfta bulunmaktadır. Buna göre, davalının bilinen son adresine yapılan tebligatın yeterli sayılabilmesi için, makûl bir araştırma neticesinde davalının başka bir adresine ulaşılamaması gerekmektedir. Dava dosyasında böyle bir araştırma yapıldığına dair herhangi bir delil bulunmadığından hakem kararının tenfizi talebi reddedilmiştir. Karar için bkz. **Almanya**: OLG, Bayern, 16.3.2000, YCA, S.XXVII, 2002, s.445-450. Ayrıca bkz. **Hans Dahlberg/Maris Öhrström**, “Proper Notification: A Crucial Element of Arbitral Proceedings”, *J. Int’l. Arb.*, S.25/5, 2010, s.542.

⁵² Bu yönde örnek bir karar için bkz. **Rusya**: Presidium of the Supreme Arbitrazh Court of the Russian Federation, 22.2.2005, Codest Engineering v. OOO Grupa Most, YCA, S.XXXIII, 2008, s.671.

kararlaştırılan adrese tebligat yapılması⁵³ durumlarında tebligatın usûlüne uygun olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte, tebligatın doğrudan muhataba yapılmamış olması hâlinde tebliğden haberdar olunmaması riskinin bulunduğu da ifade edilmektedir⁵⁴. Diğer yandan, tebliğden haberdar olduğu yönünde makûl beklenti oluşturabilecek yeterli delilin bulunması hâlinde muhatabın bulunduğu adrese tebligat yapılmamış olmasının hakem kararının tenfizine engel bir durum oluşturmayacağı ifade edilmektedir⁵⁵. Ayrıca, muhatabın temsilcisine ya da tüzel kişi olması durumunda organına yapılan tebligatlarda böyle bir tebliğin kabulü konusunda yetki verilmiş olması gerektiği belirtilmektedir⁵⁶.

Kanaatimizce, tebliğ edilmiş sayılma yönündeki karinenin bilgilenme hakkıyla korunmak istenen menfaati bertaraf etmemesi için, makûl bir araştırma faaliyeti yürütülmesi ve böyle bir araştırma yapılmasına karşın davalının adresine ulaşamadığı yönündeki delillerin dava dosyasına eklenmesi gerekmektedir. Aksi hâlde, davalıya usûlüne uygun şekilde tebligat yapılmadığından bahisle tenfiz isteminin reddedilmesi gerekmektedir.

2. Bilgilendirmenin Kapsamı

Sözleşme'nin V/1-b maddesi, tarafların hakem seçiminden veya hakem yargılamasından haberdar edilmemiş olmasını kararın tenfizine engel olabilecek bir sebep olarak düzenlemektedir. Bu bölümde her iki durum ayrı başlıklar altında incelenecektir.

a. Hakem Seçiminden Haberdar Edilmemiş Olunması

Sözleşme'nin V/1-b maddesi, tarafların hakem seçiminden usûlüne uygun şekilde haberdar edilmemiş olmasını hakem kararının tenfizine engel olabilecek bir sebep olarak düzenlemektedir. Bu bakımdan, hukukî dinlenilme hakkı yargılamanın başlamasından önce de taraflar arasındaki eşitliğin sağlanmasına yardım etmektedir⁵⁷. Bununla birlikte, taraflar hakem seçiminde de etkin bir hukukî dinlenilme hakkına sahip olmalıdır⁵⁸.

---

⁵³ Bu yönde örnek bir karar için bkz. **Güney Kore**: Supreme Court, 10.4.1990, Kukje Sangsa Co. Ltd. v. GKN International Trading (London) Limited, YCA, S.XVII, 1992, s.571.

⁵⁴ **Özekes**, s.100.

⁵⁵ **Scherer**, s.298.

⁵⁶ Bu anlamda, muhatabın avukatının uygulanacak hukuka göre geçerli bir vekâletnameye sahip olması hâlinde ona yapılacak tebligatın da geçerli olacağı sonucuna varılmaktadır. Bkz. **Kaplan**, s.93.

⁵⁷ **Johannes Trappe**, "The Arbitration Proceedings – Fundamental Principles and Rights of the Parties", *J. Int'l. Arb.*, S.15/3, 1998, s.99; **Liebscher**, *Fair Trial*, s.86; **Jaksic**, s.231; **Petrochilos**, *Procedural Law*, s.145; **Yeşilova**, s.170.

⁵⁸ **Ebru Mercangöz**, "Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizinde Savunma Haklarına Uyuma Şartı",

Hakem seçiminden haberdar edilmiş olunması, tarafa yapılacak bir tebligatla hakem seçiminde bulunmasının istenilmesi, karşı tarafça seçilen hakemin bildirilmesi ve yapılan seçimin hakem tarafından kabulünün bildirilmesi unsurlarını barındırmaktadır⁵⁹. İspanyol Yüksek Mahkemesi bir kararında hakem seçiminden ve hakem yargılamasından haberdar edilmiş sayılmak için hangi şartların gerçekleşmesi gerektiğini açık şekilde belirtmektedir. Bu karara göre, diğer tarafın hakem seçiminden ve hakem yargılamasından haberdar edilmiş sayılması için gerçekleşmesi gereken aşamalar şu şekildedir:

- Hakem seçiminde bulunulmasının istenmesi,
- seçilen hakemin bildirilmesi,
- yapılan seçimin hakem tarafından kabulünün bildirilmesi,
- hangi talep ya da taleplerde bulunulduğunun bildirilmesi,
- karşı tarafın savunmada bulunması için hakem mahkemesine davet edilmesi,
- hakem kararının bildirilmesi⁶⁰.

Hakem seçiminden haberdar edilmiş olunması konusunda usûlüne uygun bir tebligattan bahsedilebilmesi için, tahkime uygulanan usûl kuralları gereği gizli tutulması gerekse bile, seçilen hakem ya da hakemlerin isimlerinin tarafa bildirilmesi gerekmektedir⁶¹.

b. Hakem Yargılamasından Haberdar Edilmemiş Olunması

Sözleşme'nin V/1-b maddesi, tarafların hakem yargılamasından haberdar edilmemiş olmasını da kararın tenfizine engel olabilecek bir sebep olarak düzenlemektedir.

Tarafların hakem yargılamasından haberdar edilmiş olması, öncelikle tahkimin başlangıç tarihinin taraflara bildirilmesiyle gerçekleşmektedir. Bu bakımdan, mevcut bir tahkim talebi hakkında karşı tarafça yöneltilen ihtilafli vakıaları da içeren bir bildirim yapılması gerekmektedir. Almanya'da verilen bir kararda mahkeme, uyuşmazlığın tahkime havale edilmesinden sonra davalı tarafın yalnızca hakem seçiminde bulunması ve elindeki belgeleri seçilen hakeme ibrazı neticesinde verilen bir hakem kararını tenfiz etmemiştir. Mahkeme bu kararında, *“yalnızca belgelerin ibrazı ya da karşı tarafın iddialarından haberdar olmaksızın görüş bildirilmesi imkânının bulunması*

GSÜHFD: Prof. Dr. Kemal Oğuzman'a Armağan, S.1, 2002, s.829-831; Kemal Dayınlarlı, HUMK'ta Düzenlenen İhtiyari İç Tahkim, Ankara, 2004, s.45.

⁵⁹ Scherer, s.292.

⁶⁰ Karar için bkz. İspanya: Tribunal Supremo, 10.2.1984, YCA, S.X, 1985, s.493-495.

⁶¹ van den Berg, *The New York Convention*, s.305.

hukukî dinlenilme hakkının sağlanması bakımından yeterli değildir” ifadesini kullanmaktadır⁶².

Duruşma yeri ve zamanı⁶³ ile nihaî kararın tebliği⁶⁴ de dâhil olmak üzere, yargılamanın temel aşamalarından haberdar edilmemiş olunması, Sözleşme'nin V/1-b maddesi bağlamında hakem yargılamasından haberdar edilmemiş olunması anlamına gelecek ve kararın tenfizine engel bir durum oluşturabilecektir.

Usûlüne uygun şekilde haberdar edilmiş olmakla birlikte tahkime katılmayı reddeden tarafın, tenfiz aşamasında Sözleşme'nin V/1-b maddesine dayanarak tenfiz isteminin reddi talebinde bulunması geçerli olmayacaktır⁶⁵.

⁶² Karar için bkz. **Almanya**: LG, Bremen, 20.1.1983, YCA, S.XII, 1987, s.486-487. Aynı yönde örnek kararlar için bkz. **Almanya**: LG, Zweibrücken, 11.1.1978, YCA, S.IV, 1979, s.263; **Hollanda**: Voorzieningenrechter, Rechtbank, Amsterdam, 18.6.2009, YCA, S.XXXIV, 2009, s.719; **İspanya**: Tribunal Superior, 3.3.1982, YCA, S.IV, 1984, s.436; **İngiltere**: Court of Appeal, 21.2.2006 ve 2.3.2006, Ajay Kanoria v. Tony Francis Guinness, YCA, S.XXXI, 2006, s.943.

⁶³ *Holargos Shipping Corporation v. Hierros Ardes S.A.* davasında İspanyol Yüksek Mahkemesi, hakem seçiminin taraflar arasındaki sözleşmeye uygun gerçekleşmemesinin ve davalıya savunmada bulunabilmesi için yeterli süre tanınmamasının yanı sıra sözü edilen davalının duruşmaya davet edilmemesini de hukukî dinlenilme hakkının ihlâli olarak değerlendirmiştir. Karar için bkz. **İspanya**: Tribunal Superior, 3.3.1982, *Holargos Shipping Corporation v. Hierros Ardes S.A.*, YCA, S.IX, 1984, s.435. Aynı yönde örnek bir karar için bkz. **Amerika**: United States District Court, Southern District of New York, 2.12.1977, *Ferrara S.p.A. v. Fratelli Moretti Cereali S.p.A.*, YCA, S.IV, 1979, s.331.

⁶⁴ *Tradigrain S.A. v. Sociedad Ibérica de Molturación S.A. (SIMSA)* davasında davalı, hakem mahkemesinin kendisine hakem kararını iletmediğini ve elinde yalnızca davacıdan edindiği bir kopya bulunduğunu, elindeki kararın özgün olup olmadığını bilemediğini ve tahkim kurallarından kaynaklanan müracaat haklarını kullanmadığını iddia ederek hakem kararının tenfizi isteminin reddini talep etmiştir. İspanyol Yüksek Mahkemesi, deliller arasında davalı tarafından gönderilen ve davalının hakem mahkemesinden kararı almış olduğunu ve müracaat hakları üzerinde çalıştığını belirten bir faks olması sebebiyle davalının hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edilmediğine karar vermiştir. Karar için bkz. **İspanya**: Tribunal Supremo, Civil Chamber, 3.2.2004, *Tradigrain S.A. v. Sociedad Ibérica de Molturación S.A. (SIMSA)*, YCA, S.XXXII, 2007, s.603-607. Aynı yönde örnek bir karar için bkz. **İspanya**: Tribunal Supremo, 10.2.1984, YCA, S.X, 1985, s.495.

⁶⁵ **Ergin Nomer**, *Devletler Hususî Hukuku*, İstanbul, 2013, s.545. Aynı şekilde, tebligattan haberdar olunmamasının muhatabın kendi kusurundan kaynaklandığı ve bu sebeple yargılamaya ilişkin bilgilendirme hakkının tam olarak kullanılmadığı diğer hâllerde de hukukî dinlenilme hakkının ihlâli söz konusu olmayacaktır. Bkz. **Özekes**, s.101. Fransız Yüksek Mahkemesi'nde görülen bir davada davalı, hakemlerin her iki tarafın katıldığı bir duruşma gerçekleştirmeden karar vermelerinden dolayı hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edildiğini ileri sürmüştü ve hakem kararının tenfizi isteminin reddini talep etmiştir. Fransız Yüksek Mahkemesi, yargılama masraflarını sınırlamak amacıyla hakemlerin duruşma yapmamasına karar verdiklerini ve bu durumu davalıya bildirdiklerini ifade ederek davalının hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edilmediğine karar vermiştir. Karar için bkz. **Fransa**: Cour de Cassation, First Civil Chamber, 6.5.2009, YCA, S.XXXV, 2010, s.353. Almanya'da görülen bir

Nitekim, bu yönde bir talep Sözleşme'nin V/1-b maddesinin getiriliş amacıyla bağdaşmaz. Bu maddeyle amaçlanan, tarafa etkin bir hukukî dinlenme imkânının sağlanmasından ibarettir. Bunun dışında, yargılamaya bilinçli olarak veya geçerli sebep göstermeksizin katılmayan tarafın bu madde kapsamında korunması söz konusu değildir. Aynı gerekçe ek süre ya da duruşmanın ertelenmesi talebinde bulunulmaması durumlarında da geçerlidir⁶⁶.

B. Açıklama Hakkı

Tarafların iddia ve savunmalarını anlatabilme, bunları ispat edebilme, delil sunabilme, kısacası haklarında verilecek kararı etkileyebilme imkânına sahip olmaları gerekmektedir⁶⁷. Bu bakımdan, açıklama hakkı hukukî dinlenme hakkının bir diğer unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Açıklama hakkının özel önemi, “*bir tarafın dinlenmesi aslında hiç kimsenin dinlenmemesidir*” özdeyişiyle son derece güçlü şekilde ortaya koyulmuştur⁶⁸. Bununla birlikte, hukukî dinlenme hakkı yargılamanın *Magna Carta*'sı olarak da

davada davalı, gösterdiği tanığın yeminli ifadesini sunması için yeterli zaman tanınmadığı ve davacının bazı delillerinin belirlenen duruşma tarihinden önceki akşam eline ulaştığını ifade ederek hakem kararının tenfizi isteminin reddini talep etmiştir. Mahkeme, 6 Ekim 1975 tarihli bir teleks aracılığıyla 6 Kasım 1975 tarihinde gerçekleştirilecek duruşmadan davalının haberdar edildiğini ve tanıklarının isimlerini bildirmesinin istendiğini; davalının 3 Kasım 1975 tarihinde bir teleks çekerek tanığının iş seyahatinde olmasından dolayı duruşmaya katılmayacağını belirttiğini; bunun üzerine, kendisine derhal bir teleks çekilerek tanığın yeminli beyanının yeterli olduğunun bildirildiğini belirterek davalının hukukî dinlenme hakkının ihlâl edilmediğine karar vermiştir. Karar için bkz. **Almanya:** Hanseatisches OLG, Hamburg, 27.7.1978, YCA, S.IV, 1979, s.266-268. Aynı yönde örnek kararlar için bkz. **İtalya:** Corte di Cassazione, 8.8.1990, Vento & C snc v. E.D. & F. Man Ltd., YCA, S.XVII, 1992, s.548; **Hollanda:** President, Rechtbank, Amsterdam, 24.4.1991, V/O Tractoroexport v. Dimpex Trading B.V., YCA, S.XVII, 1992, s.574; **İspanya:** Tribunal Supremo, Civil Chamber, 31.5.2005, Pueblo Film Distribution Hungary K.F.T. v. Laurenfilm S.A., YCA, S.XXXII, 2007, s.613; **İsviçre:** Tribunal Fédéral, 26.1.1987, Ali and Fahd Shobokshi v. Saicom S.A., YCA, S.XV, 1990, s.512. **İngiltere:** Queen's Bench Division, 20.1.1999, Minmetals Germany GmbH v. Ferco Steel Ltd., YCA, S.XXIV, 1999, s.745; **Amerika:** United States District Court, Western District of Pennsylvania, 5.5.2006, Jorf Lasfar Energy Company S.C.A. v. AMC1 Export Corporation, YCA, S.XXXII, 2007, s.714; **Avusturya:** OGH, 1.9.2010, YCA, S.XXXVI, 2011, s.256; **Hong Kong:** Supreme Court of Hong Kong, High Court, 5.1.1993, Qinhuangdao Tongda Enterprise Development Company v. Million Basic Company Ltd., YCA, S.XIX, 1994, s.676; **Singapur:** High Court, 29.9.1995, Hainan Machinery Import and Export Corp. v. Donald & McArthy Pte Ltd., YCA, S.XXII, 1997, s.776.

⁶⁶ Scherer, s.294.

⁶⁷ Ramazan Arslan/Süha Tanrıver, *Yargı Örgütü Hukuku*, Ankara, 2001, s.183; Pekcanitez, *Hukukî Dinlenme Hakkı*, s.775; Özkes, s.106; Süha Tanrıver, “Hukuk Yargısı (Medenî Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı”, *TBB Dergisi*, S.53, 2004, s.208; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, s.188; Kuru/Arslan/Yılmaz, s.342.

⁶⁸ Özkes, s.107.

nitelendirilmektedir⁶⁹. Hayat olayının gerçeğe en yakın fotoğrafının çekilebilmesi için yargılamanın her iki tarafının argümanlarının, diğer bir ifadeyle, iddia ve savunmalarının çarpışması ve ayakta kalan argümanlar doğrultusunda talebin haklılığı konusunda bir karar tesis edilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan, yargılamanın her iki tarafına açıklama hakkının kullanılması bakımından eşit davranılmalıdır. Sözleşme'nin V/1-b maddesi, tarafların her bir iddiasını ileri sürebilmesi konusunda hakemlere eşit imkân sağlama yükümlülüğü getirmektedir⁷⁰. Diğer bir ifadeyle, tahkim yargılamasında taraflara eşit ve objektif davranılması, bir tarafın diğerine nazaran iddia ve savunmalarını ileri sürebilmek bakımından avantajlı kılınmaması gerekmektedir⁷¹. Silahların eşitliği ilkesi, “*tahkimin en önemli ilkelerinden bir tanesi*”⁷² ve “*yargılama ve kamu düzeninin en temel kuralı*”⁷³ olarak nitelendirilmektedir.

UNCITRAL Model Kanunu da dâhil olmak üzere bazı yasal mevzuatların⁷⁴ aksine, Sözleşme'de açıkça eşit muamele kavramı düzenlenmemiştir. Ancak, bu kavramın Sözleşme ve daha özelinde Sözleşme'nin V/1-b maddesi için aynen geçerli olduğu hususunda tereddüt etmemek gerekir. Nitekim, tarafların eşit muameleye tâbî tutulmaması hâlinin kendisi iddia ve savunma vasıtalarının ileri sürülememiş olması anlamına gelecektir. Bu anlamda, hukukî dinlenilme hakkının taraflara eşit işlem yapılmasını ve adil davranılmasını da kapsayıcı nitelikte olduğu ifade edilmektedir⁷⁵.

Açıklama hakkı, yalnızca yargılamaya katılıp açıklamada bulunabilmeyi değil, taraflardan birinin yapmış olduğu her açıklama bakımından karşı tarafa açıklamada bulunma imkânı tanınmasını ifade etmektedir. Bu anlamda, açıklama hakkı iddia ve savunma yönüyle bir bütündür⁷⁶.

---

⁶⁹ **Tanriver**, *Adil Yargılanma Hakkı*, s.207.

⁷⁰ **Matti S. Kurkela/Santtu Turunen**, *Due Process in International Commercial Arbitration*, Oxford, 2010, s.186 vd.

⁷¹ **van den Berg**, *The New York Convention*, s.306; **Hakan Pekcanitez**, “Medeni Yargıda Adil Yargılanma”, *İzBD*, S.2, 1997, s.45-46; **Öztekin-Gelgel**, s.1148. Silahların eşitliği ilkesi, hakem mahkemesinin aynı konuda taraflardan her ikisine de izin vermesiyle ya da her ikisine de izin vermemesiyle korunabilecektir. Bu bakımdan, bu ilkenin olumlu ve olumsuz olmak üzere iki yüzü vardır. Bkz. **Michael Kramer/Guido E. Urbach/Reto M. Jenny**, “Equal Treatment in Multi-Party Arbitration and the Specific Issue of the Appointment of Arbitrators”, *AAJ*, 2009, s.149.

⁷² **Fernando Estavillo-Castro**, “Ethics in Arbitration”, *Liber Amicorum for Bernardo Cremades*, 2010, s.396.

⁷³ **Kurkela/Turunen**, s.189.

⁷⁴ Bkz. UNCITRAL Model Kanunu, m.18; **Fransa**: French Code of Civil Procedure (2011 yılında eklenen 1442-1527 maddeleri ile), m.1510; **İspanya**: Arbitration Act (2003), m.24(1); **İsviçre**: Federal Statute on Private International Law (1987), m.182(3).

⁷⁵ **Pekcanitez**, *İptal Sebepi*, s.100.

⁷⁶ **Pekcanitez**, *Adil Yargılanma*, s.47; **Özekes**, s.107; **Yeşilova**, s.167; **Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım**, s.188.

Tarafların iddia ve savunmalarını ileri sürebilme imkânına sahip olmaları, hakem mahkemesinin onlara bu konuda getireceği süre sınırlamasıyla doğrudan bağlantılıdır. Bu bakımdan, tarafların iddia ve savunmalarını ortaya koyabilmeleri için yeterli hazırlık yapabilme imkânına sahip olmaları gerekmektedir. Diğer yandan, açıklama hakkı sınırsız olarak kullanılabilir bir hak da değildir. Gerçekten, hakem mahkemesinin iddia ve savunmalarını ileri sürmek bakımından tarafları belirli sürelerle sınırlaması yalnız başına açıklama hakkının ihlâli sayılmayacaktır⁷⁷. Nitekim, hakem mahkemesinin taraflara uygun bir süre vermesi ve verilen süreye uyulmamasının sonuçları hakkında tarafları bilgilendirmesi hâlinde, verilen süre geçtikten sonra getirilen iddia ve savunmaların reddedilmesi açıklama hakkının ihlâlini oluşturmayacaktır⁷⁸. Ancak, hakem mahkemesinin istisnâî durumları da göz önüne alması ve gecikme için geçerli sebepler sunulması hâlinde verilen sürenin geçirilmesinden sonra getirilen iddia ve savunmaları reddetmemesi uygun olacaktır⁷⁹.

Tarafların iddia ve savunmalarını ileri sürebilmeleri için hangi sürenin elverişli olacağı her bir uyuşmazlığın özelliğine göre değerlendirilmesi gereken bir meseledir. Bu konuda tenfiz mahkemelerinin on dört⁸⁰ ya da yirmi bir⁸¹ günlük cevap sürelerini kabul ettikleri görülmektedir. Bir davada ise bir haftalık cevap süresi çok kısa olarak değerlendirilmiştir⁸². Sonuç olarak, yalnızca verilen sürenin niceliğine bakmakla yetinilmemesi ve uyuşmazlığın niteliğinin de dikkate alınması gerektiği söylenebilecektir. Gerçekten, öyle bazı uyuşmazlıklar söz konusu olabilir ki cevap süresi nicelik bakımından uzun görünmekle birlikte, uyuşmazlığın niteliği gereği yetersiz kalabilecektir.

1. Açıklama Hakkının Konusu

a. Vakıalar

Açıklama hakkının konusunu öncelikle tarafların hakem mahkemesine yönelttikleri taleplerini dayandırdıkları vakıalar oluşturmaktadır. Karara etki edebilmesi muhtemel olan tüm vakıalar açıklama hakkının konusuna dâhildir⁸³.

⁷⁷ van den Berg, *The New York Convention*, s.308.

⁷⁸ Scherer, s.299.

⁷⁹ Tahkim yargılamasında geçerli olan kesin sürenin tarafın elinde olmayan nedenlerle kaçırılması durumunda muhtemel bir eski hâle getirme talebi ve söz konusu talebin geçerliliği hakkında bkz. Erdal Tercan, *Medeni Usul Hukukunda (Kesin Sürelerin Kaçırılması Halinde) Eski Hale İade – Hali Sabıka İrca*, Ankara, 2006, s.171.

⁸⁰ Bu yönde örnek kararlar için bkz. **Hollanda**: Gerechtshof, The Hague, 28.4.1998 ve Arrondissementsrechtbank, Rotterdam, 2.10.1997, Rice Trading (Guyana) Ltd. v. Nidera Handelscompagnie B.V., YCA, S.XXIII, 1998, s.732; **İtalya**: Corte di Appello, Napoli, 20.2.1975, YCA, S.IV, 1979, s.276.

⁸¹ Bu yönde örnek bir karar için bkz. **İtalya**: Corte di Cassazione, 20.1.1977, YCA, S.IV, 1979, s.280.

⁸² Karar için bkz. **İspanya**: Tribunal Superior, 3.3.1982, YCA, S.IX, 1984, s.436.

⁸³ **Üstündağ**, s.361; **Pekcanitez**, *Hukukî Dinlenilme Hakkı*, s.778; **Özekes**, s.121.

Malûm, maruf ve meşhur vakıaların ispatı gerekmemekle birlikte, bunlar hakkında açıklama yapılmasına imkân tanınması gerekmektedir⁸⁴. Nitekim, bir vakıanın ispata ihtiyaç duyması ile o vakıa hakkında açıklama hakkının varlığı birbirinden ayrı değerlendirilmesi gereken hususlardır. Zira, bir vakıanın ispatının gerekli olup olmadığı ancak o vakıa hakkında yapılacak açıklamalardan sonra ortaya çıkabilecektir⁸⁵.

Tarafların açıklama hakkı, karşı tarafça ileri sürülmeyen ancak hakem mahkemesinin yetkisi dâhilinde, kendiliğinden göz önüne aldığı vakıalar hakkında da geçerliliğini korumaktadır. Hakem mahkemesinin kararını bu vakıalara dayandırabilmesi için önceden tarafların bilgilendirilmesi ve taraflara bu vakıalar hakkında beyanda bulunma imkânı sağlanması gerekmektedir. *Chrome Resources v. Léopold Lazarus* davasında uyuşmazlık ICC aracılığıyla çözümlenmiş ve hakem kararının tenfizi İsviçre’de talep edilmiştir. Davalı Chrome, hakem mahkemesinin tarafların bilgisi dışında bilirkişiye başvurmasından dolayı hukukî dinlenme hakkının ihlâl edildiği iddiasında bulunmuş ve hakem kararının tenfizi isteminin reddini talep etmiştir. İsviçre Yüksek Mahkemesi, hakemlerin bilirkişiye başvurma yetkisinin temel yargılama ilkelerine bağlı olmayacakları anlamına gelmediğini ve hakem kararına dayanak olan teknik konulara tarafların dikkatinin çekilmesi gerektiğini ifade etmiş ve hukukî dinlenme hakkının ihlâl edildiğine karar vermiştir⁸⁶.

b. Talep

Açıklama hakkı bakımından vakıalarla bağlantılı olarak ele alınması gereken bir diğer unsur uyuşmazlık konusu olan taleptir. Taraflar açıklamaların önemli bir kısmını vakıalar üzerinde yapmaktadırlar. Ancak, bu açıklamaların amacı taleplerin haklılığının ortaya konulmasıdır. Nitekim, talep sonucunda birden fazla talebin bulunması hâlinde bu taleplerin terditli ya da seçimli olup olmadığının belirlenebilmesi bakımından tarafların açıklamada bulunabilmeleri gerekmektedir⁸⁷.

---

⁸⁴ **Yavuz Alangoya**, *Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler*, Ankara, 1979, s.130.

⁸⁵ **Özekes**, s.121.

⁸⁶ Karar için bkz. **İsviçre**: Tribunal Fédéral, 8.2.1978, *Chrome Resources v. Léopold Lazarus*, YCA, S.XI, 1986, s.538-542. Aynı yönde örnek bir karar için bkz. **İngiltere**: Queen’s Bench Division, 20.1.1999, *Minmetals Germany GmbH v. Ferco Steel Ltd.*, YCA, S.XXIV, 1999, s.743. Karş. **Hong Kong**: High Court of the Hong Kong Special Administrative Region, Court of Appeal, 16.1.1998, *Polytek Engineering Company Limited v. Hebei Import & Export Corporation*, YCA, S.XXIII, 1998, s.682. Diğer yandan, yalnızca hükmü etkileyebilecek nitelikteki ihlâllerin hakem kararının iptalini gerektireceğine yönelik bkz. **Liebscher**, *Fair Trial*, s.98; **Petrochilos**, *Procedural Law*, s.149. Ayrıca bkz. **Clare Ambrose**, “English Arbitration Law 2000”, *LMCLQ*, 2001, s.479.

⁸⁷ **Özekes**, s.123.

c. İspat Faaliyeti

aa. Genel Olarak

Açıklama hakkının unsurlarından bir diğeri, tarafların iddia ve savunmalarını ispat faaliyetinde bulunabilmesidir⁸⁸. Açıklama hakkının bir parçası olarak ileri sürülen vakıalar dışında, deliller bakımından da yargılamanın diğeri tarafının bilgilendirilmesi ve bu konuda beyanda bulunmasına izin verilmesi gerekmektedir⁸⁹. Bu hak, çekişmeli yargı sisteminin temel ilkesi olarak nitelendirilmektedir⁹⁰. Ancak, belirli bir vakıa ya da delil hakkında tarafa açıklama hakkının tanınmamış olması, söz konusu vakıa ya da delil karar üzerinde etkili olmadıkça Sözleşme'nin V/1-b maddesi bağlamında tenfize engel olabilecek bir durum olarak değerlendirilemeyecektir. Nitekim, Almanya'da görülen bir davada davalı, davacının ibraz ettiği delillerin duruşmadan üç gün önce kendisine ulaştığını ve bu nedenle açıklama hakkını kullanmadığını ileri sürerek hakem kararının tenfizi isteminin reddini talep etmiştir. Mahkeme, hakem kararından anlaşıldığı üzere davacının ilgili delillerinin karar verilirken dikkate alınmadığını belirterek hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edilmediğine karar vermiştir⁹¹.

Tarafların açıklama hakkını etkin şekilde kullanabilmesi için, delillere erişimin hakem mahkemesince güvence altına alınması gereklidir⁹². Delillere erişim imkânının taraflara tanınmaması, Sözleşme'nin V/1-b maddesi bağlamında tenfize engel bir durum oluşturabilecektir. Nitekim, Amerikan Tahkim Derneği (American Arbitration Association - AAA) Kuralları'na tâbî olarak çözümlenen bir uyuşmazlıkta, tek hakem duruşma yapmaksızın karar tesis etmiştir. Alman şirketinin aleyhine olan bu kararın Almanya'da tenfizi talep edildiğinde tenfiz mahkemesi, davacının ibraz ettiği belgeler hakkında Alman şirketinin bilgi sahibi olmasına imkân tanınmadan karar verilmiş olması sebebiyle hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edildiğine karar vermiştir⁹³.

⁸⁸ Üstündağ, s.261; Pekcanitez, *İptal Sebepleri*, s.103. Özekes, "İspat yönünde bir hak tanımadan sunulan açıklama hakkı amaçsız ve anlamsız olacak, açıklama hakkı boşlukta kalacaktır" ifadesiyle ispat faaliyetinde bulunma imkânı tanınmasının ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bkz. Özekes, s.124.

⁸⁹ van den Berg, *The New York Convention*, s.307; Mehmet Kamil Yıldırım, *Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi*, İstanbul, 1990, s.99; Trappe, s.99; Galic, s.19; Liebscher, *The Healthy Award*, s.107; Yeşilova, s.169. Ayrıca bkz. Pekcanitez, *Anayasa Şikâyeti*, s.270-272; Pekcanitez, *Hukukî Dinlenilme Hakkı*, s.774; Özekes, s.93; Tanriver, *Adil Yargılanma Hakkı*, s.207.

⁹⁰ Bkz. Hollanda: Gerechtshof, The Hague, 28.4.1998 ve Arrondissementsrechtbank, Rotterdam, 2.10.1997, Rice Trading (Guyana) Ltd. v. Nidera Handelscompagnie B.V., YCA, S.XXIII, 1998, s.732.

⁹¹ Karar için bkz. Almanya: OLG, Hamm, 28.11.2008, YCA, S.XXXIV, 2009, s.541.

⁹² Karş. UNCITRAL Model Kanunu, m.24(3).

⁹³ Karar için bkz. Almanya: OLG, Hamburg, 3.4.1975, YCA, S.II, 1977, s.241. Aynı yönde örnek

Delilin taraflarca sunulup sunulmaması açıklama hakkının kullanılması bakımından önemli değildir. Hakem mahkemesinin kendiliğinden başvuracağı deliller bakımından da taraflara beyanda bulunma imkânı sağlanması gereklidir⁹⁴.

Taraflar arasında gizlilik sözleşmesinin olmadığı durumlarda yargılamanın gecikmemesi gerektiği göz önüne alınırsa iddia ve delillere ne şekilde cevap verileceği, yeni iddialara izin verilip verilmeyeceği ve en son hangi tarafın beyanda bulunacağı konusunda hakem mahkemesinin geniş bir takdir yetkisi bulunmaktadır⁹⁵. Gerçekten, *Compagnie de Saint Gobain-Pont à Mousson v. The Fertilizer Corporation of India Ltd.* davasında tenfiz mahkemesi, davacının belge ibrazından sonra hakem mahkemesinin tanık dinlenmesi için yeni bir duruşma yapmamasını hukukî dinlenilme hakkının ihlâli olarak değerlendirmemiştir⁹⁶.

bb. Delillerin Sunulması

Uluslararası tahkimde delillerin sunulması bakımından doğrudanlık ilkesi geçerlidir. Diğer yandan, bu ilkenin ihlâl edilmiş olması, tarafların anlaşması yahut icazet vermeleri ya da tahkime uygulanan usûl kurallarının buna izin vermesi hâlinde açıklama hakkının ihlâli olarak değerlendirilemeyecektir⁹⁷. Diğer yandan, Yargıtay 19. HD. 9.11.2000 tarihli bir kararında, “*davalı taraftan tanık olarak dinletilmek istenen kişinin görüşleri rapor hâlinde hakeme ibraz edildiğinden ve hakemce değerlendirildiğinden savunma hakkının ihlâl edildiği söylenemez*” ifadesi kullanılmıştır⁹⁸. Burada mahkeme, tarafların icazetini ya da tahkime uygulanan usûl kurallarını araştırmaksızın, doğrudanlık ilkesinin uygulanmamasını açıklama hakkının ihlâli olarak değerlendirmemiştir.

Açıklama hakkının tam olarak sağlanabilmesi bakımından taraflar, hakemlerin kararını etkileyebileceğini düşündükleri her delili sunabilme imkânına sahip olmalıdırlar⁹⁹. Davayla ilgili ve davanın sonucuna etkili olan delillerin ikame edilmesine izin verilmemesi açıklama hakkının ihlâlini oluşturacaktır¹⁰⁰.

---

kararlar için bkz. **Almanya**: LG, Bremen, 20.1.1983, YCA, S.XII, 1987, s.487; **İsviçre**: Tribunal Fédéral, 12.1.1989, YCA, S.XV, 1990, s.512.

⁹⁴ **Özekes**, s.130. Ayrıca bkz. **İsviçre**: Tribunal Fédéral, 8.2.1978, Chrome Resources v. Léopold Lazarus, YCA, S.XI, 1986, s.538-542.

⁹⁵ **Scherer**, s.307.

⁹⁶ Karar için bkz. **Fransa**: Cour d'Appel, Paris, 10.5.1971, *Compagnie de Saint Gobain-Pont à Mousson v. The Fertilizer Corporation of India Ltd.*, YCA, S.I, 1976, s.184-185.

⁹⁷ **Kaplan**, s.150.

⁹⁸ Karar için bkz. Yargıtay 19 HD., 9.11.2000 T., 2000/7171 E., 2000/7602 K.

⁹⁹ **Sachs/Lörcher**, s.284.

¹⁰⁰ **Geisinger/Mazurancic**, s.245. Hakemlerin ibraz edilmek istenen belgeyi davayla ilgili ya da

cc. Delillerin Değerlendirilmesi

Davayı uzatmak amacıyla ve dürüstlük kuralına aykırı şekilde gösterilen, uyumsuzluk konusuyla bağlantılı olmayan ya da uyumsuzluğun çözümlenmesine katkısı olmayacak delillerin değerlendirilmemesi açıklama hakkının ihlâli anlamına gelmeyecektir¹⁰¹. Bu gibi durumlarda hakkın kullanılmasından ziyade kötüye kullanılması söz konusudur¹⁰².

Delillerin incelenmesi ve değerlendirilmesi durumlarının birbirinden ayırt edilmesi gerekmektedir. Hakem mahkemesi delilleri incelemekten kaçınamaz. Nitekim, herhangi bir delil incelenmeksizin söz konusu delilin uyumsuzlukla bağlantılı olup olmadığı ya da dürüstlük kuralına aykırı şekilde gösterilip gösterilmediği konusunda kanaat edinilemez.

Delillerin incelenmesi ve değerlendirilmesi işi hakemlere ait olmakla birlikte, taraflara delillerin değerlendirilmesiyle ilgili açıklamada bulunarak yargılamaya etki edebilme imkânının tanınması gerekmektedir¹⁰³.

dd. Delillerin Sınırlandırılması

Tarafların aralarında yapacakları bir anlaşmayla belirli vakıaların ispatı bakımından sunulabilecek delilleri sınırlandırmaları mümkündür. Nitekim, ulusal hukuk sistemlerinde de belirli bir miktarın üzerindeki hukukî işlemler bakımından özel ispat kuralları öngörülebilmektedir¹⁰⁴. Dolayısıyla, özel ispat kuralları barındıran bir hukuk sisteminin tercih edilmiş olması durumunda da bu yönde bir sınırlama söz konusu olacaktır. Bu bakımdan, tarafların delilleri sınırlandırmasının hakem kararının tenfizi aşamasında açıklama hakkının ihlâli sayılıp sayılmayacağı incelenmesi gerekmektedir.

Tarafların delilleri sınırlandırmasının açıklama hakkının ihlâlini oluşturması için, sınırlandırmanın aşırı olması ve ilgili tarafın hukukî koruma mekanizmalarını hiç kullanamaması anlamına gelmesi gerektiği ve böyle bir sonucun ortaya çıkıp çıkmadığı değerlendirilirken somut olayın koşullarının göz önüne alınacağı ifade edilmektedir¹⁰⁵. Bu bakımdan, münferit olarak bir ispat

---

davanın sonucuna etkili bulmaması veya belgeyle ispatlanmak istenen iddia başka delillerle ispatlandığı için ibraz isteminin reddedilmesi durumlarında hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edilmiş olmayacağı yönünde bkz. **Cemile Demir-Gökyayla**, *Milletlerarası Tahkimde Belge İbrazi*, 2014, s.242-243.

¹⁰¹ **Özekes**, s.128.

¹⁰² **Yıldırım**, s.148; **Pekcanitez**, *Hukukî Dinlenilme Hakkı*, s.778; **Özekes**, s.128.

¹⁰³ **Alangoya**, *İlkeler*, s.368; **Yıldırım**, s.98-99; **Pekcanitez**, *Hukukî Dinlenilme Hakkı*, s.778; **Özekes**, s.128.

¹⁰⁴ Örneğin, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 200. maddesinde 2500 Türk Lirası'nın üzerindeki hukukî işlemlerin senetle ispatı konusunda bir zorunluluk öngörülmektedir.

¹⁰⁵ **Kaplan**, s.147.

vasıtasından vazgeçilmesi, aşırı bir sınırlandırma kabul edilip açıklama hakkının ihlâli olarak değerlendirilemeyecektir. Örneğin, tahkim sözleşmesinde veya esas sözleşmede kararlaştırılan ve belirli hukukî işlemlerin yalnızca senetle ispatlanacağına dair hükümler geçerlidir.

Delillerin sınırlandırılması anlamında değinilebilecek diğer bir mesele hakem-bilirkişiye gidilmesi konusunda yapılan anlaşmaların akıbetidir¹⁰⁶. Taraflar, hakem-bilirkişiye gidilmesi konusunda bir anlaşma yaptıklarında, ayrık koşullar haricinde kendileri için bağlayıcı olacak şekilde uyumsuzluk konusunun miktar, değer veya seviye, randıman ya da yeterlilik gibi bir vasfının, güvenilir, uzman ve tarafsız bir hakem-bilirkişi tarafından tespit edilmesini ve bu hususların yalnızca söz konusu tespitle ispat edilebileceğini kabul etmiş olmaktadır¹⁰⁷. Bu bakımdan, hakem-bilirkişiye gidilmesi konusunda bir anlaşma yapılması hâlinde, uyumsuzluk hakemlerin önüne geldiğinde ilgili olay ve işlem hakkında bilirkişiye başvurulamayacaktır¹⁰⁸.

¹⁰⁶ *Yeğengil*, tarafların hakem-bilirkişiye gidilmek üzere yapmış oldukları sözleşmenin delillerin sınırlandırılmasına yönelik bir delil sözleşmesi olmaktan ziyade hakkın esasına ilişkin bir sözleşme olduğunu ifade etmektedir. Bkz. **Rasih Yeğengil**, *Tahkim (L'Arbitrage)*, İstanbul, 1974, s.149. Hakem-bilirkişi sözleşmesinin delil sözleşmesi ile hakem sözleşmesi arasında karma nitelikli bir sözleşme olduğu görüşü için bkz. **Yıldırım**, s.262. Bir başka görüşe göre ise, hakem-bilirkişi sözleşmesi vakıaları çekişmeli olmaktan çıkarmak üzere yapılan karma nitelikli bir tespit sözleşmesidir. Bkz. **Sema Taşpınar**, *Medeni Yargılama Hukukunda İspat Sözleşmeleri*, Ankara, 2001, s.149-151; **İşıl Ulaş**, *Uygulamalı Sigorta Hukuku – Mal ve Sorumluluk Sigortaları*, Ankara, 2007, s.128; **Nomer**, *Devletler Hususî Hukuku*, s.553; **Deren-Yıldırım**, hakem-bilirkişi raporunun bağlayıcı etkisini usûl hukukuna dayanarak değil, maddî hukuka dayanarak açıklamanın daha doğru olduğunu; raporun bağlayıcılığının hakimnin söz konusu raporun bağlayıcılığından şüphe etmemesinden değil, tarafların önceden söz konusu raporun bağlayıcı olacağı konusundaki anlaşmalarından ötürü olduğunu; bu şekilde hakem-bilirkişi anlaşması ile delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesinin uyum içinde olabileceğini ifade etmektedir. Bkz. **Nevhis Deren-Yıldırım**, "Hakem-Bilirkişi Sözleşmesinin Hukuki Mahiyeti ve Delillerin Serbestçe Değerlendirilmesi İlkesinin Vazgeçilmezliği", *İÜHFMD*, S.LIV, 1994, s.328. Hakem-bilirkişi anlaşmasının münhasır bir delil sözleşmesi, diğer bir ifadeyle, usûlî bir sözleşme olduğu yönünde bkz. **Tahir M. Sebük**, "Hakem, Hakem-Bilirkişi ve Kanunî Hakem Kararlarının Mukayesesi ve Tahkim Şartı", *IV. Ticaret ve Banka Hukuku Haftası*, Ankara, 1965, 77-78; **Necmeddin M. Berkin**, *Medeni Usul Hukuku Esasları*, İstanbul, 1969, s.182; **İlhan Postacıoğlu**, *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1975, s.595; **Necip Bilge/Ergun Önen**, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, Ankara, 1978, s.349, dn.1a; **Özcan Atalay**, "Hakem-Bilirkişi Kavramı", *ABD*, S.5, 1976, s.872; **Üstündağ**, s.939; **Baki Kuru**, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, İstanbul, 2001, s.2899; **Cemal Şanlı**, *Milletlerarası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlık Çözüm Yolları*, İstanbul, 2005, s.387; **Yeşilirmak**, *Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, s.31.

¹⁰⁷ **Yeşilirmak**, *Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, s.24; **Ali Yeşilirmak**, "Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolu Olarak Hakem-Bilirkişilik", *DEÜHFD*, C.11, Özel Sayı, 2009, s.694.

¹⁰⁸ **Atalay Ö.**, s.871; **Deren-Yıldırım**, s.327; **Yeşilirmak**, *Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, s.40; **Yeşilirmak**, *Hakem-Bilirkişilik*, s.704.

Hakem-bilirkişiler de tıpkı hakemler gibi bağımsız ve tarafsız olmak zorundadırlar¹⁰⁹. Nitekim, uyuşmazlığın çözümlenmesi bakımından önem taşıyan bir vakıa hakkında nihâi tespitte bulunmaktadırlar¹¹⁰. Bu koşulların gerçekleşmemiş olması hâlinde hazırlanan hakem-bilirkişi raporunun bağlayıcı olmayacağı ve hakem mahkemesinin böyle bir raporu kararına esas alması hâlinde açıklama hakkının ihlâl edilmiş olacağı ifade edilmektedir¹¹¹. Bunun dışında, hakem-bilirkişi raporunun adalete ve nesafete aykırı olması¹¹², makûl olmaması ve hatalar içermesi¹¹³ sözü edilen raporun bağlayıcılığı bakımından gündeme gelebilecektir.

ee. Hakemlerin Takdir Yetkisi

Tarafların sundukları delillerin ispat kuvveti, kabul edilebilirliği ve somut vakıayla arasındaki nedensellik noktalarında tenfiz mahkemeleri, ulusal¹¹⁴ ve kurumsal¹¹⁵ tahkim kurallarıyla hakem mahkemesine tanınan geniş takdir yetkisini dikkate almaktadırlar. Gerçekten, tenfiz mahkemeleri söz konusu takdir yetkisine dayalı olarak verilen hakem kararlarının tenfizi talebini reddetmek konusunda isteksiz görünmektedirler. *Robert Fayez Mouawad v. Henco Heneine Construction & Développement Co. SARL.* davasında bir ICC hakem kararının Fransa'da tenfizi talebinde bulunulmuştur. Paris Temyiz Mahkemesi, hakem mahkemesinin tarafların getirdiği tüm delilleri kabul etmek zorunda olmadığını belirterek yalnızca uyuşmazlığın sonucuna etkili olan delillerin kabul edilmesinin hukukî dinlenilme hakkını ihlâl etmediğine hükmetmiştir¹¹⁶.

¹⁰⁹ Kaplan, s.149; Yeşilirmak, *Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, s.34; Yeşilirmak, *Hakem-Bilirkişilik*, s.719. Hakem-bilirkişinin, mahkemenin seçtiği bilirkişiden ziyade tarafların seçtiği hakeme benzediği yönünde bkz. Yeğengil, s.145; Yeşilirmak, *Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, s.31.

¹¹⁰ Yeşilirmak, *Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, s.28; Yeşilirmak, *Hakem-Bilirkişilik*, s.720.

¹¹¹ Kaplan, s.149; Yeşilirmak, *Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, s.43.

¹¹² Atalay Ö., s.872; Haluk Konuralp, "Hakem-Bilirkişi Raporunun İptali Davası", *Sigorta Hukuku Dergisi*, C.I, S.2, 1982, s.173; İsmail Doğanay, *Türk Ticaret Kanunu Şerhi*, Ankara, 1990, s.2952; Kuru, s.2920; Yeşilirmak, *Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, s.51.

¹¹³ John Kendall/Clive Freedman/James Farrell, *Expert Determination*, Londra, 2008, s.319.

¹¹⁴ Bkz. **Avusturya**: Arbitration Act (Yürürlük tarihi 1.1.2014 olan 2013 değişiklikleriyle), m.599(1); **İngiltere**: Arbitration Act (1996), m.34(1). Ayrıca bkz. UNCITRAL Model Kanunu, m.19(2).

¹¹⁵ Bkz. ICC Tahkim Kuralları, m.24(4) ve 25(1); LCIA Tahkim Kuralları, m.20(2) ve (22)(1)(f).

¹¹⁶ Karar için bkz. **Fransa**: Cour d'Appel, Paris, 10.1.2008, Robert Fayez Mouawad v. Henco Heneine Construction & Développement Co. SARL., YCA, S.XXXIII, 2008, s.480-483. Aynı yönde örnek kararlar için bkz. **Avusturya**: OGH, 31.3.2005, YCA, S.XXXI, 2006, s.584; **Amerika**: United States Court of Appeals, Seventh Circuit, 29.9.1997, Generica Limited v. Pharmaceutical Basics Inc., YCA, S.XXIII, 1998, s.1081.

Taraflarca sunulan bir delilin reddedilmesi, söz konusu delilin yargılamanın sonucunu etkileyebilecek nitelikte olması¹¹⁷ ya da tarafın hukukî dinlenilme hakkından mahrum kalması sonucunu doğurması¹¹⁸ hâlinde açıklama hakkının ihlâli olarak değerlendirilmektedir.

Hakem mahkemesinin delillerle ilgili kurallar koymak bakımından geniş bir takdir yetkisi bulunmaktadır. Bu takdir yetkisi, tanıkla ispata izin verilip verilmeyeceği konusunda önem kazanmaktadır. Nitekim, tanıkla ispata izin verilmemesi sebebiyle açıklama hakkının ihlâl edildiği yönündeki itirazlar neredeyse hiç başarıya ulaşmamaktadır¹¹⁹.

Tanığın gelmemesinden dolayı duruşmanın ertelenmesi talebinin hakem mahkemesince reddi, söz konusu tanığın önemli bir tanık olması ve gerçekten duruşmaya katılma imkânının bulunmaması durumu istisna edilirse açıklama hakkının ihlâlini oluşturmayacaktır. Nitekim, *Dalmine S.p.A. v. M.&M. Sheet Metal Forming Machinery A.G.* davasında İtalyan Yüksek Mahkemesi, tanığın duruşmaya katılma imkânı bulunmadığının ispatlanmaması sebebiyle hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edilmediğine karar vermiştir¹²⁰. Aynı şekilde, diğer delillerin sunulmasından sonra yeni bir tanık dinlenmesi için duruşma yapılmasının gerekli görülmemesi durumunda da açıklama hakkının ihlâlinden bahsedilemeyecektir¹²¹.

Hakem mahkemesinin tanık delili bakımından sahip olduğu takdir yetkisi, bilirkişi deliline izin verilmesi ve bu delile başvurma yöntemi bakımından da geçerliliğini korumaktadır. Bu bağlamda, taraflarca öngörülen ya da taraflardan bağımsız olan¹²² bir bilirkişinin atanmasına karar verilebilecektir.

Bilirkişiye başvuruya karar verilmesi durumunda, taraflar ile bilirkişinin çatışan bir menfaatinin bulunmadığının güvence altına alınması için, atanan

---

¹¹⁷ Almanya'da verilen bir kararda tenfiz mahkemesi, davalının sunduğu delilin reddedilmesinin hukukî dinlenilme hakkının ihlâli sayılabilmesi için, söz konusu delilin yargılamanın sonucunu etkileyebilecek nitelikte olması gerektiğini karara bağlamıştır. Karar için bkz. **Almanya**: Hanseatisches OLG, Bremen, 30.9.1999, YCA, S.XXXI, 2006, s.640-651.

¹¹⁸ Bu yönde örnek bir karar için bkz. **Amerika**: United States Court of Appeals, Seventh Circuit, 29.9.1997, *Generica Limited v. Pharmaceutical Basics Inc.*, YCA, S.XXIII, 1998, s.1076-1081.

¹¹⁹ Bu yönde örnek bir karar için bkz. **Amerika**: United States Court of Appeals, Second Circuit, *Parsons & Whittemore Overseas Co. v. Société Générale de l'Industrie du Papier (RAKTA)*, 23.12.1974, YCA, S.I, 1976, s.205.

¹²⁰ Karar için bkz. **İtalya**: Corte di Cassazione, 23.4.1997, *Dalmine S.p.A. v. M.&M. Sheet Metal Forming Machinery A.G.*, YCA, S.XIV, 1999, s.709-713.

¹²¹ **Scherer**, s.301. Diğer yandan, delillerin kural olarak hakemlerin tümü tarafından incelenmesi ve tanıkların oturumlarda taraflar huzurunda dinlenmesi gerektiği yönünde bkz. **Galic**, s.28; **Jaksic**, s.241; **Yeşilova**, s.170.

¹²² Bu yönde örnek bir karar için bkz. **İsviçre**: Tribunal Fédéral, 8.2.1978, *Chrome Resources v. Lazarus*, YCA, S.XI, 1986, s.538-542. Karş. UNCITRAL Model Kanunu, m.26(1)(a).

bilirkişinin kimliği konusunda tarafların bilgilendirilmesi gerekmektedir¹²³. Bununla birlikte, hakem mahkemesi tarafların yokluğunda bir uzmanla istişarede bulunmak niyetindeyse bu durumun önceden taraflara bildirilmesi ve uzmanın varmış olduğu sonuçlar bakımından taraflara beyanda bulunma imkânı sağlanması gerekmektedir¹²⁴. Nitekim, bilirkişi raporunun taraflara bildirilmemesi ya da uzmanın varmış olduğu sonuçlar hakkında taraflara beyanda bulunma imkânı tanınmaması hâlinde hakem kararının tenfizi talebi reddedilebilmektedir¹²⁵.

d. Hukukî Sebepler

Taraflarca ileri sürülmeyen ya da yargılamada tartışılmayan bir hukukî sebebin hakem kararına dayanak yapılmak istenmesi durumunda, taraflara bu yeni hukukî sebep hakkında beyanda bulunma imkânı tanınması gerekmektedir¹²⁶. Taraflara böyle bir imkân tanınmaksızın sözü edilen hukukî sebebin hakem kararına dayanak yapılması durumunda açıklama hakkının ihlâlinden bahsedilebilecektir. Nitekim, bu şekilde karar verilmesi tarafların sonucunu öngöremeyecekleri bir yargılama süreci içinde bulunmaları anlamına gelecektir. Ancak, bazı tenfiz mahkemeleri, hukukî sebep taraflarca ileri sürülmemiş olsa bile hakem mahkemesinin bunu kendiliğinden araştırabileceği ve bu durumun hukukî dinlenilme hakkının ihlâlî anlamına gelmeyeceği sonucuna varmaktadırlar¹²⁷. Diğer yandan, taraflarca ileri sürülmeyen ya da yargılamada tartışılmayan bir hukukî sebebin hakem kararına dayanak yapılması sürpriz karar verme yasağı kapsamında değerlendirilebilecektir.

Burada tartışılması gereken bir diğer mesele, hakem mahkemesinin karar üzerinde etkili olabileceğini düşündüğü ve taraflardan birisi için yabancı olan kanun hükümlerini ya da mahkeme kararlarını taraflara yazılı bir metin hâlinde sağlamasının gerekip gerekmediğidir. Bu yönde bir yorumun açıklama hakkının kapsamı bakımından aşırı olacağı belirtilmektedir¹²⁸. Kanaatimizce,

¹²³ Scherer, s.301.

¹²⁴ Bu yönde örnek kararlar için bkz. **İsviçre**: Tribunal Fédéral, 8.2.1978, Chrome Resources v. Léopold Lazarus, YCA, S.XI, 1986, s.538-542; **Hong Kong**: High Court of the Hong Kong Special Administrative Region, Court of Appeal, 16.1.1998, Polytek Engineering Company Limited v. Hebei Import & Export Corporation, YCA, S.XXIII, 1998, s.682.

¹²⁵ Bu yönde örnek kararlar için bkz. **İsviçre**: Tribunal Fédéral, 8.2.1978, Chrome Resources v. Léopold Lazarus, YCA, S.XI, 1986, s.538-542; **Hong Kong**: Supreme Court of Hong Kong, High Court, 15.1.1993, Paklito Investment Ltd. v. Klockner East Asia Ltd., YCA, S.XIX, 1994, s.671.

¹²⁶ **Üstündağ**, s.262; **Scherer**, s.307; **Pekcanitez**, *İptal Sebepleri*, s.103. “*Hakimin hukuku re’sen uygulaması - iura novit curia*” ilkesine karşın, hukukî sebeplerin açıklama hakkının konusu yapılmasının gerekçesi için bkz. **Özekes**, s.131.

¹²⁷ Bu yönde örnek bir karar için bkz. **İsviçre**: Tribunal Fédéral, 8.2.1978, Chrome Resources v. Lazarus, YCA, S.XI, 1986, s.538-542.

¹²⁸ **Scherer**, s.308. Diğer yandan, farklı hukuk sistemlerinden gelen tarafların hakemlerce

bu kaynakların kamuya açık olması durumunda, söz konusu kaynaklara erişim hususu taraflara bırakılmalıdır. Nitekim, erişimi mümkün olan hukukî sebeplerin temini konusunda hakem mahkemesinin herhangi bir yardımı gerekli görünmemektedir. Burada tarafların sonucunu öngöremeyecekleri bir yargılamadan değil, yargılamaya yeterince hazırlanmamış olmalarından bahsedilebilir.

Son olarak belirtmek gerekirse hakem mahkemesinin nihaî kararını açıklamadan önce hukukî sorunlar hakkındaki görüşünü bildirme gibi bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Aksine, yargılamaya ilgili tüm iddia ve deliller toplanmadan önce hukukî sorunlar hakkında görüş bildirilmesi, hakemlerin tarafsızlığını şüpheye düşürebilecek ve hakem kararının tenfizi talebinin reddine neden olabilecektir.

2. Açıklama Hakkının Kullanılması

a. Duruşma Talep Edilebilmesi

Açıklama hakkı, tarafların beyanlarını hakem mahkemesine doğrudan iletebilecekleri bir duruşma talep edebilmelerini kapsayıcı niteliktedir. Bu bağlamda, böyle bir talep olmasına karşın hakem mahkemesinin duruşma yapmayı reddetmesi, hakem kararının tenfizine engel olabilecek bir sebep olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarafların duruşma yapılmasına dair bir talebinin olmadığı durumlarda, hakem mahkemesinin duruşma yapmak ya da yargılamayı dosya üzerinden yürütmek konusunda takdir yetkisi bulunmaktadır. Tenfiz mahkemeleri, yargılamanın evrak üzerinden yürütülmesinin mutad sayıldığı durumlarda duruşma yapılmamasını tenfize engel bir sebep olarak görmeyebilmektedirler. Ancak, hakemlerin bu konudaki takdir yetkisi, taraflar arasındaki anlaşma hükümleriyle ve tahkime uygulanan hukukla sınırlanmaktadır.

MTK. madde 11/A, *“Hakem veya hakem kurulu, delillerin sunulması, sözlü beyanlarda bulunulması ve bilirkişiden açıklama istenmesi gibi sebeplerle duruşma yapılmasına karar verebileceği gibi; yargılamanın dosya üzerinde yürütülmesine de karar verebilir. Taraflar duruşma yapılmaması konusunda anlaşmadıkça, hakem veya hakem kurulu, taraflardan birinin istemi üzerine yargılamanın uygun aşamasında duruşma yapar”* hükmünü getirmektedir. Bu madde, hakem mahkemesine duruşma yapılması konusunda bir takdir yetkisi getirmekle birlikte, bu konuda taraflar arasındaki anlaşma hükümlerini de göz önüne almaktadır.

---

uygulanacak kurallara aşına olması mümkün olmayabileceği gibi, bilinen kuralların da bilindiği şekliyle uygulanmayabileceği ve bu sebeple, yargılama usûlüne uygulanacak kuralların nelerden ibaret olduğunun, bunların nerede ve ne şekilde uygulanacağını ve olası sonuçlarının taraflara bildirilmesi gerektiği yönünde bkz. **Yeşilova**, s.173.

Açıklama hakkının sağlanması için tarafların duruşmaya bizzat katılmaları gerekli değildir. Tenfiz mahkemeleri, duruşmaya yetkili bir temsilcinin katılabilmesi hâlinde açıklama hakkının ihlâl edildiğine yönelik itirazları reddetmektedirler. Nitekim, Almanya’da verilen bir kararda tenfiz mahkemesi, iş problemleri sebebiyle duruşmanın ertelenmesi yönündeki talebin reddedilmiş olmasını, sözü edilen duruşmaya yetkili bir temsilcinin katılması sebebiyle hukukî dinlenilme hakkının ihlâli saymamıştır¹²⁹. Bu bağlamda, tahkimin yapıldığı ülkeye cezaî takibat, tutuklanma ya da suçluların iadesi tehlikesiyle giriş yapılamıyor olsa bile tarafa açıklama hakkı tanınmadığı sonucuna varılmamaktadır. Gerçekten, *Consortio Rive S.A. de C.V. v. Briggs of Cancun Inc.* davasında davalı, hakkında Meksika’da başlayan bir cezaî soruşturma olması sebebiyle tutuklanma tehlikesi olduğunu ve tahkime katılmak üzere Meksika’ya giriş yapamadığını ifade ederek hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edildiğini ileri sürmüştür. Amerikan Temyiz Mahkemesi, davalının tahkim yargılamasına bir avukat gönderebileceğini ifade ederek hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edilmiş sayılmayacağına karar vermiştir¹³⁰. Buna karşın, Kanada’da verilen bir kararda, finansal kaynakların yetersizliğinden dolayı duruşmaya katılmamış olunması hâlinde hakem kararının tenfizinin reddedilebileceği belirtilmiştir¹³¹. Bununla birlikte, Yargıtay 2. HD. 12.4.2000 tarihli bir kararında, davalının avukatının yabancı ülkede kendisini yeterince savunmamasını hukukî dinlenilme hakkının ihlâli olarak görmemiştir. Yazılan karşı oy yazısında, yabancı ülkede yasalara uygun olarak bir avukat tutulduğu, avukatın mahkemede davalıyı temsil etmediği ve avukatın bu sebeple disiplin cezası aldığı gerekçe gösterilerek davalının mahkemede temsil edilmediği ve hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edildiği vurgulanmıştır¹³². Kanaatimizce, söz konusu olayda avukatın sorumluluğu gündeme gelebilecek olmakla birlikte, davalının hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edilmiş olması gerekçesiyle kararın tanınması ya da tenfizi talebinin reddi gerekli değildir. Diğer yandan, avukatın savunmada bulunmamış olması alacaklının müdahalesiyle gerçekleşmişse burada artık davalının hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edildiği sonucuna varılması gerekmektedir.

¹²⁹ Karar için bkz. **Almanya**: OLG, Karlsruhe, 27.3.2006, YCA, S.XXXII, 2007, s.342-346.

¹³⁰ Karar için bkz. **Amerika**: United States Court of Appeals, Fifth Circuit, 26.11.2003, *Consortio Rive S.A. de C.V. v. Briggs of Cancun Inc.*, YCA, S.XXIX, 2004, s.1160-1171. Aynı yönde örnek bir karar için bkz. **Amerika**: United States District Court, Southern District of New York, 23.1.1992, *National Development Company v. Adnan M. Khashoggi*, YCA, S.XVIII, 1993, s.508. New York Sözleşmesi’nin V/1-b maddesine benzer şekilde, Uluslararası Ticarî Tahkime Yönelik Inter-Amerikan Sözleşmesi’nin 5/1-b maddesiyle ilgili olarak bkz. **Amerika**: United States District Court, Southern District of California, 28.7.2000, *Empresa Constructora Contex Limitada v. Iseki Inc.*, YCA, S.XXVI, 2001, s.1165.

¹³¹ Karar için bkz. **Kanada**: Supreme Court, Province of Prince Edward Island, Trial Division, 23.3.2001, *Grow Biz International Inc. v. D.L.T. Holdings Inc.*, YCA, S.XXX, 2005, s.456.

¹³² Karar için bkz. Yargıtay 2. HD., 12.4.2000 T., 2000/2634 E., 2000/4605 K.

Duruşmanın yapıldığı dil konusunda tebligatın yapıldığı dil hakkındaki açıklamalarımız geçerliliğini korumaktadır. Bu bakımdan, taraflar arasında bu konuda bir anlaşma olması durumu istisna edilirse duruşmanın taraflardan birinin anlamadığı bir dilde yapılması açıklama hakkının ihlâli olarak değerlendirilmeyecektir¹³³. Duruşma dilinin uluslararası tahkimde yaygın bir kullanıma sahip olan İngilizce olması hâlinde ise açıklama hakkının ihlâlinden bahsedilmesi mümkün görünmemektedir¹³⁴.

b. Açıklama Hakkından Feragat

Taraflara etkin bir hukukî dinlenme imkânı sağlanmamış olması, hakem kararının tenfizine engel olabilecek bir sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan, bu hakkın kullanılmaması, diğer bir ifadeyle, açıklama hakkından feragat edilmesi, hukukî dinlenme hakkının ihlâli anlamına gelmeyecektir¹³⁵. Gerçekten, hukukî dinlenme hakkı tarafların mutlaka açıklama yapmasını zorunlu kılmamaktadır. Hukukî dinlenme hakkı ve bu hakkın bir unsuru olan açıklama hakkı bir hak olup yükümlülük değildir¹³⁶. Kendisine yeterli imkân sunulduktan sonra hakkı kullanıp kullanmamak hak sahibinin ihtiyarında olan bir meseledir. Zira, hiç kimse kendisine tanınan bir hakkı kullanmaya zorlanamaz¹³⁷. Açıklama hakkının kullanılması kimi süre ve şekil şartlarının yerine getirilmesine bağlanabilir. Yargılamadan usûlüne uygun şekilde haberdar edilmiş olunmasına rağmen süre veya şekil şartına uygun davranılmaması hâlinde, yargılamanın ilgili tarafın yokluğunda yürütülmesi ve hatta kararın da ilgili tarafın giyabında verilmesi mümkündür¹³⁸. Böyle bir

¹³³ **Steindl**, s.517. Karar örnekleri için bkz. **Avusturya**: OGH, 23.10.2007, *YCA*, S.XXXIII, 2008, s.357; **İsviçre**: Appellationsgericht, Basel-Stadt, 27.2.1989, *YCA*, S.XVII, 1992, s.583. Diğer yandan, yargılama dili bakımından taraflardan birinin diğerine nazaran daha aleyhte bir konumda olmasının taraflara eşit davranma yükümlülüğünün ihlâli sayılacağı yönünde bkz. **Trappe**, s.96; **Liebscher**, *Fair Trial*, s.100; **Yeşilova**, s.171.

¹³⁴ Bu yönde örnek bir karar için bkz. **İspanya**: Tribunal Supremo, 14.10.2003, *Fashion Ribbon Company Inc. v. Iberband S.L.*, *YCA*, S.XXX, 2005, s.631.

¹³⁵ **Kurkela/Turunen**, s.37. Karar örnekleri için bkz. **Avusturya**: OGH, 1.9.2010, *YCA*, S.XXXVI, 2011, s.257; **Almanya**: OLG, Hamburg, 30.7.1998, *YCA*, S.XXV, 2000, s.715; **Amerika**: United States Court of Appeals, Second Circuit, 24.11.1992, *Iran Aircraft Industries and Iran Helicopter Support and Renewal Company v. Avco Corporation*, *YCA*, S.XVIII, 1993, s.601; United States Court of Appeals, Fifth Circuit, 23.3.2004, *Karaha Bodas Co. L.L.C. v. Perusahaan Pertambangan Minyak Dan Gas Bumi Negara*, *YCA*, S.XXIX, 2004, s.1282; United States Court of Appeals, Seventh Circuit, 29.9.1997, *Generica Limited v. Pharmaceutical Basics Inc.*, *YCA*, S.XXIII, 1998, s.1078; United States District Court, Southern District of New York, 8.12.1997, *Overseas Cosmos Inc. v. NR Vessel Corp.*, *YCA*, S.XXIII, 1998, s.1100; United States District Court, Southern District of New York, 11.3.1996, *Ukrvneshprom State Foreign Economic Enterprise v. Tradeway Inc.*, *YCA*, S.XXII, 1997, s.962.

¹³⁶ **Özekes**, s.149; **Tanriver**, *Adil Yargılanma Hakkı*, s.208; **Yeşilova**, s.169.

¹³⁷ **Pekcanitez**, *Hukuki Dinlenme Hakkı*, s.780; **Özekes**, s.149.

¹³⁸ **Pekcanitez**, *Hukuki Dinlenme Hakkı*, s.780; **Kaplan**, s.129; **Özekes**, s.241 vd.; **Tanriver**, *Adil*

durumda tarafın yargılamaya katılma imkânından yararlanmak istemediği ve hakkından feragat ettiği kabul edilecektir¹³⁹. Hakkın açık şekilde kullanılmaması söz konusu olabileceği gibi talepte bulunulmaması ya da sürenin geçirilmesi yoluyla zımnî şekilde haktan feragat edilmesi de söz konusu olabilecektir¹⁴⁰. Nitekim, MTK. madde 11/C-4 hükmüne göre, “*Taraflardan biri, geçerli bir neden göstermeksizin duruşmaya gelmez veya delillerini sunmaktan kaçınırsa; hakem veya hakem kurulu, tahkim yargılamasına devam ederek mevcut delillere göre karar verebilir*”.

Hak sahibinin açıklama hakkından feragat etmiş sayılabilmesi için hakem mahkemesinin üzerine düşeni yapmış olması, feragat konusu işlemin tam olarak gerçekleşebilecek duruma gelmiş olması ve yalnızca taraf iradesinin ya da davranışının belirleyici konumda olması gerekmektedir¹⁴¹. Bununla birlikte, MTK. madde 11/A hükmüne göre hakem mahkemesi, tarafların gelmemesine bağlanan sonuçları önceden taraflara bildirmelidir.

c. Dikkate Alınma Hakkı

1. Genel Olarak

Taraflara tanınan bilgilendirme ve açıklama hakkının anlam ifade edebilmesi için kendilerine bu haklarla bağlantılı olarak dikkate alınma hakkının da sağlanması gerekmektedir. Dikkate alınma hakkı ise ancak taraflarca ileri sürülen iddia ve savunmaların yargılama sürecinde değerlendirilmesi ve hüküm verilirken söz konusu iddia ve savunmalara gereken önemin verilmesiyle sağlanabilecektir¹⁴². Gerçekten, tarafların açıklama hakkı çerçevesinde iddia ve savunmalar ileri sürerek bunlara ilişkin ispat faaliyetinde bulunmalarının temel sebebi, söz konusu iddia ve savunmaların değerlendirilmesi neticesinde hakem kararını etkileyebilecekleri inancıdır¹⁴³. Dikkate alınıp değerlendirilmeyecekse açıklama hakkının tanınması da bir anlam ifade etmeyecektir.

Yargılanma Hakkı, s.208; **Yeşilova**, s.169.

¹³⁹ **Galic**, s.25; **Kaplan**, s.184 vd.; **Yeşilova**, s.169.

¹⁴⁰ **Pekcanitez**, *Hukuki Dinlenilme Hakkı*, s.781; **Özekes**, s.150.

¹⁴¹ **Özekes**, s.151.

¹⁴² **Özekes**, s.153. Almanya’da verilen bir kararda tenfiz mahkemesi, hakem mahkemesinin tarafların iddialarını dikkate alması gerektiğini ve hakem kararında hangi iddiaları öne çıkardığını belirtmesi gerektiğini ifade etmiştir. Karar için bkz. **Almanya**: BGH, 18.1.1990, YCA, S.XVII, 1992, s.508; OLG, Celle, 31.5.2007, YCA, S.XXXIII, 2008, s.530. Aynı yönde karar örnekleri için bkz. **Fransa**: Cour d’Appel, 1.7.1999, Braspetro Oil Services Company – Brasoil v. The Management and Implementation Authority of the Great Man-Made River Project, YCA, S.XXIV, 1999, s.302; **Almanya**: OLG, Cologne, 23.4.2004, YCA, S.XXX, 2005, s.560; OLG, Stuttgart, 6.12.2001, YCA, S.XXIX, 2004, s.745; OLG, Hamburg, 26.1.1989, YCA, S.XVII, 1992, s.497; OLG, Hamburg, 3.4.1975, YCA, S.II, 1977, s.241.

¹⁴³ **Pekcanitez**, *Hukuki Dinlenilme Hakkı*, s.784; **Özekes**, s.153.

Hukukî dinlenilme hakkının sağlanmış sayılabilmesi için iddia ve savunmaların dikkate alınıp değerlendirilmesi yeterlidir. İddia ve savunmaların aynen kabul edilmesi ve kararın bu doğrultuda tesis edilmesi zorunlu değildir. Önemli olan tarafın açıklama hakkı kapsamında yargılamaya etki edebilme imkânına sahip olmasıdır. Mutlaka başarılı bir sonuç elde etme garantisi bulunmamaktadır¹⁴⁴.

Bu bölümde öncelikle gerekçesiz hakem kararlarının tenfizi meselesini inceleyeceğiz. Sonrasında ise hem açıklama hakkıyla hem de dikkate alınma hakkıyla bağlantılı bir konu olan sürpriz karar verme yasağı ele alınacak ve hukukî dinlenilme hakkının üç unsuru bakımından yapılan inceleme tamamlanacaktır.

2. Gerekçesiz Hakem Kararlarının Tenfizi

Dikkate alınma hakkının sağlanabilmesi için, yargılama süresince ileri sürülen iddia ve savunmaların hakem kararının gerekçesinde tartışılmasının gerekip gerekmediği açıklığa kavuşturulmalıdır. Nitekim, tarafların arasındaki anlaşmaya ya da uygulanan hukuka göre kararın gerekçeli olması gerekmiyorsa hiç ya da yeteri kadar gerekçelendirilmemiş hakem kararları tenfiz edilebilmektedir. Nitekim, Hollanda'da görülen bir davada davalı, hakem kararının gerekçesiz olması sebebiyle geçersiz olduğunu ileri sürmüştü ve tenfiz isteminin reddini talep etmiştir. Tenfiz mahkemesi, hakemlerin kararlarını gerekçelendirmek zorunda olmadıklarını ifade ederek gerekçesiz hakem kararını tenfiz etmiştir¹⁴⁵. Burada önem arz eden nokta, hakem mahkemesinin kararını oluştururken tarafların ileri sürdüğü iddia ve savunmaları gerçekten değerlendirip değerlendirmedir¹⁴⁶. Hakem kararının gerekçesinden ilgili iddia ve delillerin göz önüne alınmadığı açıkça anlaşılıyorsa hakem kararın tenfizi talebi reddedilebilecektir¹⁴⁷.

Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu'nun 10.2.2012 tarihli kararına göre, mahkeme kararlarının gerekçeli yazılmasını ifade eden Anayasa kuralı Türk mahkeme kararları için emredici nitelikte olsa bile, Türk usûl hukukundan farklı bir kuralın uygulanması kamu düzeni müdahalesi için yeterli bir gerekçe değildir. Bu sebeple, kararın gerekçesizliği salt bu sebepten dolayı tenfize engel bir sebep olarak ileri sürülemez¹⁴⁸. Bu bakımdan, uluslararası bir hakem kararının Türkiye'de tenfizi talep edildiğinde, yalnızca kararın gerekçesi olmamasından dolayı hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edildiği ileri sürülemeyecektir.

---

¹⁴⁴ Özkes, s.156.

¹⁴⁵ Karar için bkz. **Hollanda:** Rechtbank, Rotterdam, 24.11.1994, Isaac Glycer v. Moses Israel Glycer and Estera Glycer – Nottman, YCA, S.XXI, 1996, s.635-642.

¹⁴⁶ Özkes, s.233.

¹⁴⁷ Scherer, s.305.

¹⁴⁸ Yargıtay İBK., 10.2.2012 T., 2010/1 E., 2012/1 K.

Hakem kararının hiç ya da yeteri kadar gerekçelendirilmemiş olması konusundaki açıklamalarımız kararın gerekçesinin çelişkili olması bakımından da geçerliliğini korumaktadır. Bu bakımdan, hakem kararının gerekçesinin çelişkili olması, Sözleşme'nin V/1-b maddesi anlamında tenfize engel bir durum oluşturmayacaktır¹⁴⁹. Ancak, kararın hüküm kısmının muğlak olması durumunda tenfize karar verilmesi için bu kısmın belirli hâle getirilmesi istenebilecektir. Nitekim, *IPOC International Growth Fund Ltd. v. LV Finance Group Ltd.* davasında Britanya Virjin Adaları Yüksek Mahkemesi, New York Sözleşmesi'nde hakem kararının tavzih edilmiş hâliyle tenfizini yasaklayan bir hüküm olmadığını belirterek hakem kararının tavzih edilmiş hâliyle tenfiz edilemeyeceği yönündeki itirazı reddetmiştir¹⁵⁰.

3. Sürpriz Karar Verme Yasası

a. Sürpriz Karar

Sürpriz karar verme yasası denildiğinde genel olarak yargılamanın adil ve hakkaniyete uygun şekilde yürütülmesi durumunda tarafların öngöremeyecekleri bir kararla karşılaşmamaları anlaşılmaktadır¹⁵¹. Diğer bir ifadeyle, sürpriz karardan bahsedilebilmesi için yargılamanın o âna kadarki seyrine göre haklı olarak öngöremeyecek bir kararla karşılaşılması gerekmektedir. Bu bakımdan, hakemlerin mutlaka kötü niyetli bir davranışı olması gerekmez. Kararın sürpriz olma niteliği yanlış yapılan işlemlerden de kaynaklanabilir¹⁵².

Sürpriz karar ile hakem kararının beklentileri karşılamamasını birbirinden ayırmak gerekmektedir. Yargılamanın tarafları için beklenmedik, hayal kırıklığı yaratan bir karar olması, söz konusu kararın sürpriz bir karar olduğu anlamına gelmeyecektir. Hakem kararının mevcut hukukî sebepler çerçevesinde beklenmedik, öngörülemesiz olması gerekmektedir. Kararın beklenmedik olması tamamen ihtimâl dışı ve öngörülemesiz olduğu anlamına gelmeyeceğinden yalnız başına sürpriz karardan bahsedilebilmesi için yeterli değildir.

Sürpriz karar verme yasası hem açıklama hakkı hem de dikkate alınma hakkı bakımından önem arz etmektedir. Taraflarca ileri sürülmeyen ya da yargılamada tartışılmayan bir hukukî sebebin hakem kararına dayanak yapılmak istenmesi durumunda, taraflara bu yeni hukukî sebep hakkında beyanda bulunma imkânı tanınması gerekir. Nitekim, yargılamanın tarafları davanın ve kararın hukukî dayanaklarını sürpriz şekilde ilk defa kararda görmek durumunda kalmamalıdır¹⁵³.

---

¹⁴⁹ Scherer, s.305.

¹⁵⁰ Karar için bkz. **Britanya Virjin Adaları: Court of Appeal**, 18.6.2008, *IPOC International Growth Fund Limited v. LV Finance Group Limited*, YCA, S.XXXIII, 2008, s.408-432.

¹⁵¹ Özkes, s.185.

¹⁵² Üstündağ, s.262; Pekcanitez, *Hukuki Dinlenilme Hakkı*, s.787.

¹⁵³ İlhan E. Postacıoğlu, "Davanın ve Kaziyei Muhakemenin Unsuru Olarak Hukuki Sebep",

b. Sürpriz Karar Verme Yasağının Kapsamı

Sürpriz kararlara engel olunması için, yargılamanın konusunun ve özellikle maddî ve hukukî dayanaklarının taraflarla tartışılması gerekmektedir¹⁵⁴. Taraflarca ileri sürülmeyen ya da yargılamada tartışılmayan bir hukukî sebep karara dayanak yapılmak isteniyorsa taraflara bu hukukî sebep hakkında beyanda bulunma imkânının verilmesi gereklidir. Hukukî dinlenme hakkının sağlanması bakımından önemli olan böyle bir tartışmanın bulunmasıdır. Hakem kararına gerekçe yapılacak olan her şeyin önceden taraflara bildirilmesi gerekli değildir.

Hakem mahkemesinin yalnızca bir tarafın aleyhine olacak şekilde değerlendirme yapması, tarafın savunma olarak ileri sürdüğü hukukî gerekçeleri onun aleyhine kullanması, hukukî değerlendirmede bulunurken lehe olan hususları gözetmemesi, tartışılan hukukî sorunlardan hangi sonuçlara yönelmek istediği konusunda tarafların dikkatini çekmemesi, tarafların ancak kararda görüp öğrenecekleri bir hukukî gerekçeyi uyuşmazlığa uygulaması gibi durumlar sürpriz karar çerçevesinde değerlendirilerek hukukî dinlenme hakkının ihlâli kabul edilmektedir¹⁵⁵.

Hakem mahkemesi her şeyi taraflarla tartışmak zorunda olmamakla birlikte, kararı etkileyen her şeyi göz önünde bulundurmamak ve değerlendirmek zorundadır. Tarafların bilmedikleri ve öngöremedikleri, kendilerinden bunun beklenilmesinin de makûl sayılmayacağı hukukî sebepler söz konusuysa hakemlerin bu hukukî sebepleri taraflarla tartışması gerekmektedir¹⁵⁶.

III. Hukukî Dinlenme Hakkının İhlâli Bakımından Uygulanacak Hukuk

Hangi durumların hukukî dinlenme hakkının ihlâlini oluşturacağı konusunda tahkim yeri ülkesi hukuku ile kararın tenfizi talep edilen ülke hukuku arasında farklı yaklaşımlar olabilecektir. Nitekim, Sözleşme'ye taraf olan tüm ülkeler bakımından bu konuda yeknesak bir uygulama olduğu söylenemeyecektir. Bu bakımdan, hukukî dinlenme hakkının ihlâl edilip edilmediğine karar verilirken hangi hukukun göz önüne alınması gerektiğinin incelenmesi gerekmektedir.

Recai Seçkin'e Armağan, Ankara, 1974, s.497; Özkes, s.188.

¹⁵⁴ Özkes, s.187.

¹⁵⁵ Üstündağ, s.262; Pekcanitez, *Hukuki Dinlenme Hakkı*, s.787; Özkes, s.192.

¹⁵⁶ Özkes, s.190. Diğer yandan, hakemlerin yaygın olarak bilinen ilmî ya da kazaf içtihatlarından ayrılacak olmaları hâlinde de tarafların hukukî dinlenme hakkının korunması gerektiği yönünde bkz. Klaus P. Berger, *International Economic Arbitration*, Boston, 1993, s.250; Trappe, s.99; Liebscher, *Fair Trial*, s.94; Liebscher, *The Healthy Award*, s.108. Bu yönde örnek bir karar için bkz. İsviçre: Tribunal Fédéral, 14.11.1991, YCA, S.XVII, 1992, s.279-282. Ayrıca bkz. Pekcanitez, *Hukuki Dinlenme Hakkı*, s.787-788; Kaplan, *Usûle Aykırılık*, s.144; İnceoğlu, s.212 vd.; Özkes, s.87 vd.; Şeref Gözübüyük/Feyyaz Gölcüklü, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Ankara, 2004, s.293.

Hukukî dinlenilme hakkının ihlâl edilip edilmediğine karar verilirken hangi hukukun göz önüne alınması gerektiği konusunda Sözleşme'nin V/1-b maddesinde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu bakımdan, uygulanacak hukuk konusunda birbirinden farklı görüşlerden bahsedilebilecektir. Bu bölümde söz konusu görüşleri ele almanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

A. Tahkim Usûlüne Uygulanan Hukuk

Sözleşme'nin V/1-b maddesine uygulanacak hukuk konusunda ileri sürülen görüşlerden ilki, tahkim usûlüne uygulanan hukukun (*lex arbitri*) burada da geçerli olacağı yönündedir. Bu görüşe göre, New York Sözleşmesi'nin V/1-b maddesinde "*usûlü dairesinde*" ibaresinin tercih edilmesi, hakem kararının belirli bir ulusal hukuk sistemine ve özellikle de kararın tenfizi talep edilen ülke hukukuna göre değil, tahkim usûlüne uygulanan hukuka göre incelenmesi gerektiğini göstermektedir¹⁵⁷.

Bir yazara göre ise bu konuda tenfiz mahkemesi ikili bir değerlendirme yapmalıdır. Öncelikle tahkim usûlüne uygulanan hukukun (*lex arbitri*) öngördüğü hükümlerin uygulanıp uygulanmadığı incelenmeli, eğer bu hükümler uygulanmışsa tenfiz ülkesi hukuku göz önüne alınmalıdır¹⁵⁸.

B. Hakem Kararının Tenfizi Talep Edilen Ülke Hukuku

Hukukî dinlenilme hakkının ihlâli bakımından Almanya¹⁵⁹, İtalya¹⁶⁰, İspanya¹⁶¹, Amerika¹⁶² ve diğer bazı ülkelerin¹⁶³ tenfiz mahkemeleri, prensip olarak hakem

¹⁵⁷ Akıncı, s.191-192; Birsell, s.161; Ertekin/Karataş, s.481-482; Şit, s.209. Tahkim usûlünün kurumsal tahkim kurallarına tâbî olması durumunda söz konusu incelemenin bu kuralarda öngörülen usûle göre yapılması gerektiği yönünde bkz. Birsell, s.161; Mercangöz, s.827.

¹⁵⁸ Osamu Inoue, "The Due Process Defence to Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards in United States Federal Courts: A Proposal for a Standard", *Am. Rev. Int'l. Arb.*, S.11, 2000, s.256. Hukukî dinlenilme hakkının ihlâli bakımından tarafların tahkim sözleşmesine uygulanmasını kararlaştırdıkları hukukun, bu konuda bir anlaşma olmaması durumunda ise tahkim yeri ülkesi hukukunun uygulanmasını öngören bir diğer görüş için bkz. Ramona Martinez, "Recognition and Enforcement of International Arbitral Awards under the United Nations Convention 1958: Refusal Provisions", *Int'l. Law.*, S.24, 1990, s.499.

¹⁵⁹ Bu yönde örnek bir karar için bkz. **Almanya**: OLG, Hamburg, 27.7.1978, YCA, S.IV, 1979, s.267.

¹⁶⁰ Bu yönde örnek bir karar için bkz. **İtalya**: Corte di Appello, Napoli, 20.2.1975, YCA, S.IV, 1979, s.275.

¹⁶¹ Bu yönde örnek bir karar için bkz. **İspanya**: Tribunal Supremo, Civil Chamber, 31.7.2000, Ionian Shipping Line Co. Ltd. v. Transshipping S.A., YCA, S.XXXII, 2007, s.537.

¹⁶² Bu yönde örnek bir karar için bkz. **Amerika**: United States Court of Appeals, Seventh Circuit, 29.9.1997, Generica Limited v. Pharmaceutical Basics Inc., YCA, S.XXIII, 1998, s.1078.

¹⁶³ Bu yönde örnek kararlar için bkz. **Hong Kong**: Supreme Court of Hong Kong, High Court,

kararının tenfizi talep edilen ülke hukukunu (*lex fori*) uygulamaktadırlar. Tenfiz mahkemeleri, hukukî dinlenilme hakkının kapsamı bakımından kendi ülke hukuklarını uygulamakla birlikte, tenfiz ülkesinin ulusal hukukundaki yorum şeklinin bütünüyle uygun olmadığını vurgulayarak tahkim yargılamasının uluslararası niteliğini de göz önüne almaktadırlar. Özellikle bazı Amerikan tenfiz mahkemeleri iç hukukta hukukî dinlenilme hakkının ihlâlini oluşturan bir durumun mutlaka Sözleşme'nin V/1-b maddesi bakımından bir ihlâl anlamına gelmeyeceğine hükmetmektedirler. Nitekim, *Mary D. Slaney v. International Amateur Athletic Federation* davasında tenfiz mahkemesi, hakem yargılaması ile devlet yargısını birbirinden ayırarak hukukî dinlenilme hakkının sağlanmış sayılmasını farklı ölçütlere bağlamıştır. Buna göre, hakem yargılamasında adil bir yargılamanın asgarî gerekliliklerinin sağlanması yeterli olacaktır. Bunlar ise taraflara usûlüne uygun tebliğ yapılması, bir duruşma yapılması ve hakem kararının tarafsız olmasıdır. Aralarındaki uyuşmazlığı devlet yargısı yerine tahkimle çözümlenmek isteyen taraflar, mahkemelerde uygulanan usûlün aynısının kendilerine uygulanmasını beklememelidirler¹⁶⁴.

SONUÇ

Uluslararası hakem kararlarının tanınması ve tenfize dair 10 Haziran 1958 tarihli New York Sözleşmesi, V/1-b maddesiyle adil yargılanma hakkının temel bir unsuru olan hukukî dinlenilme hakkını tahkim yargılamasının tarafları için güvence altına almaktadır. Bununla birlikte, hukukî dinlenilme hakkının ihlâlini kamu düzeninin ihlâliyle özdeşleştiren ülkeler bakımından Sözleşme'nin V/2-b maddesi de bu anlamda bir güvence teşkil etmektedir. Sözleşme'nin V/1-b maddesinde hukukî dinlenilme hakkının ihlâlının ayrıca düzenlenmesi, bu hakkın özel öneminden ve hukukî dinlenilme hakkının ihlâlini kamu düzeninin ihlâliyle özdeşleştirmeyen ülkeler bakımından sözü edilen hakkı korumasız bırakmama düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Tarafların aralarında yaptıkları bir anlaşmayla hukukî dinlenilme hakkının kapsamını genişletmeleri hâlinde, sözü edilen anlaşmaya uygun şekilde hakkın tesis edilmemesi, Sözleşme'nin V/1-b maddesi bağlamında değil, V/1-d maddesi

---

15.1.1993, *Paklito Investment Ltd. v. Klockner East Asia Ltd.*, YCA, S.XIX, 1994, s.671. Sözleşme'nin V/2-b maddesinde düzenlenen kamu düzeni sınırlamasıyla ilgili olarak bkz. **İngiltere:** Queen's Bench Division, 20.1.1999, *Minmetals Germany GmbH v. Ferco Steel Ltd.*, YCA, S.XXIV, 1999, s.745.

¹⁶⁴ Karar için bkz. **Amerika:** United States Court of Appeals, Seventh Circuit, 27.3.2001, *Mary D. Slaney v. International Amateur Athletic Federation*, YCA, S.XXVI, 2001, s.1091-1102. Bu yönde örnek kararlar için bkz. **Amerika:** United States Court of Appeals, Seventh Circuit, 29.9.1997, *Generica Limited v. Pharmaceutical Basics Inc.*, YCA, S.XXIII, 1998, s.1079; United States Court of Appeals, Second Circuit, Parsons & Whittemore Overseas Co. v. Société Générale de l'Industrie du Papier (RAKTA), 23.12.1974, YCA, S.I, 1976, s.205.

bağlamında bir ihlâl neden olacaktır. Diğer yandan, tarafların aralarında yaptıkları bir anlaşmayla hukukî dinlenilme hakkının kapsamını daraltmaları yoruma ihtiyaç duymaktadır. Nitekim, tarafların arasındaki anlaşma hükümleri dikkate alındığında Sözleşme'nin V/1-b maddesi bağlamında, hukukî dinlenilme hakkı dikkate alındığında ise Sözleşme'nin V/1-d maddesi bağlamında hakem kararının tenfizi talebinin reddi istenebilecektir. Böyle bir durumda tarafların hukukî dinlenilme hakkından zımnî olarak feragat ettikleri sonucuna varılabilir. Diğer yandan, bu yönde bir yorumla tarafların hukukî dinlenilme hakkı asgarî olarak dâhî sağlanamamaktaysa söz konusu feragatin geçersiz sayılması ve hakem kararının tenfizi talebinin V/1-b maddesine dayalı olarak reddedilmesi gereklidir.

Tenfiz mahkemeleri, tebligatın şekli bakımından ulusal hukuk sistemlerindeki kurallara sıkı sıkıya bağlı kalmamaktadırlar. Bu anlamda, tarafların bilgilendirilebileceği ve bilgilendirildiğinin anlaşılabilirliği bir yöntemin kullanılması yeterli görünmektedir.

Tbligatın yapıldığı dil bakımından tarafların arasındaki anlaşma hükümleri dikkate alınmaktadır. Bununla birlikte, tarafların kararlaştırdıkları dilden başka bir dilde tebligat yapılmış olsa dâhî, taraflardan bir tanesinin bu dili bilmemesi ve tebligatı anlamaması istisna edilirse hukukî dinlenilme hakkı ihlâl edilmiş sayılmayacaktır. Taraflar arasında bu konuda herhangi bir anlaşma mevcut değilse tebligatın taraflardan birinin anlamadığı bir dilde yapılması, tek başına hukukî dinlenilme hakkının ihlâli olarak yorumlanmamaktadır. Bu anlamda, tahkim yeri ülkesinin dilinde yapılan tebligatlar geçerli görülmektedir. Kanaatimizce, tahkim yeri seçilirken tebligatın yapılacağı dilden ziyade coğrafi konum gibi etkenler göz önüne alındığından, bu şekilde bir yorumla hukukî dinlenilme hakkının korunması istediği menfaati ortadan kaldırmak makûl görünmemektedir.

Ulusal hukuk sistemlerindeki tebliğ edilmiş sayılma yönündeki karinenin uluslararası tahkimde geçerli olup olmadığı konusunda tenfiz mahkemeleri arasında uygulama birliği bulunmamaktadır. Kanaatimizce, bu yönde bir karineye başvurulurken bilgilenme hakkıyla korunması istenen menfaatin ortadan kaldırılmamasına özen gösterilmelidir. Bu anlamda, makûl bir araştırma faaliyeti yürütülmeli ve böyle bir araştırma yapılmasına karşın davalının adresine ulaşamadığı yönündeki deliller dava dosyasına eklenmelidir. Aksi hâlde, usûlüne uygun şekilde tebligat yapılmadığından bahisle tenfiz isteminin reddi gerekmektedir.

Tarafın hakem seçiminden ve hakem yargılamasından haberdar edilmiş sayılması için uyulması gereken adımlar şu şekilde özetlenebilir:

- Hakem seçiminde bulunulmasının istenmesi,
- seçilen hakemin bildirilmesi,
- yapılan seçimin hakem tarafından kabulünün bildirilmesi,
- hangi talep ya da taleplerde bulunulduğunun bildirilmesi,
- karşı tarafın savunmada bulunması için hakem mahkemesine davet edilmesi,
- hakem kararının bildirilmesi.

Usûlüne uygun şekilde haberdar edilmekle birlikte tahkim yargılamasına katılmayan tarafın, tenfiz aşamasında Sözleşme'nin V/1-b maddesine dayanarak tenfiz isteminin reddini talep etmesi geçerli görülmemelidir. Nitekim, burada hakkın kullanımından değil, hakkın kötüye kullanımından bahsedilecektir.

Tarafların açıklama hakkı vakıaları, talebi, ispat faaliyetini ve hukukî sebepleri kapsayıcı niteliktedir. Bu anlamda açıklama hakkı, karşı tarafça ileri sürülmeyen, hakem mahkemesinin kendiliğinden göz önüne aldığı vakıalar bakımından da geçerliliğini korumaktadır.

Delilerin incelenmesi ve delillerin değerlendirilmesi hususları birbirinden ayrı olarak düşünülmelidir. Hakem mahkemesi delilleri incelemekten kaçınmaz. Nitekim, deliller hakkında herhangi bir incelemede bulunmaksızın hangi delillerin değerlendirilmeyeceği konusunda bir kanaat edinilmesi mümkün değildir. Delillerin incelenmesi ve değerlendirilmesi işi hakemlere ait olmakla birlikte, taraflara açıklamada bulunarak yargılamaya etki edebilme imkânı tanınmalıdır.

Tahkim yargılamasının tarafları, aralarında yapacakları bir anlaşmayla delilleri sınırlandırabilirler. Bununla birlikte, sözü edilen sınırlandırmanın aşırı olmaması ve tarafların hukukî koruma mekanizmalarını hiç kullanamamaları gibi bir sonuca ulaşmaması gerekmektedir.

Taraflarca ileri sürülmeyen ya da yargılamada tartışılmayan bir hukukî sebebin hakem kararına dayanak yapılmak istenmesi durumunda, bu konuda da taraflara beyanda bulunma imkânı sağlanması gereklidir. Bu anlamda, tarafların sonucunu öngöremeyecekleri bir yargılama süreci içerisinde bırakılmamaları gerekir.

Tarafların hakem mahkemesinden bir duruşma yapılmasını talep etmelerine rağmen herhangi bir duruşma yapılmadan karar verilmesi durumunda hukukî dinlenilme hakkının ihlâlinde bahsedilebilir. Buna karşın, böyle bir talep bulunmaması hâlinde hakem mahkemesi, duruşma yapıp yapmamak konusunda takdir yetkisini haizdir.

Açıklama hakkının kullanılması kimi süre ve şekil şartlarının yerine getirilmesine bağlanabilir. Yargılamadan usûlüne uygun şekilde haberdar edilmiş olunmasına rağmen süre veya şekil şartına uygun davranılmaması hâlinde, yargılamanın ilgili tarafın yokluğunda yürütülmesi ve hatta kararın da ilgili tarafın gıyabında verilmesi mümkündür. Böyle bir durumda tarafın yargılamaya katılma imkânından yararlanmak istemediği ve hakkından feragat ettiği kabul edilecektir. Bununla birlikte, hak sahibinin açıklama hakkından feragat etmiş sayılabilmesi için hakem mahkemesinin üzerine düşeni yapmış olması, feragat konusu işlemin tam olarak gerçekleşebilecek duruma gelmiş olması ve yalnızca taraf iradesinin ya da davranışının belirleyici konumda olması gerekmektedir.

Tarafların arasındaki anlaşmaya ya da uygulanan hukuka göre hakem kararının gerekçeli olması gerekmiyorsa hiç ya da yeteri kadar gerekçelendirilmeyen hakem kararları tenfiz edilebilmektedir. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu'nun 10.2.2012 tarihli içtihadı birleştirme kararı da aynı doğrultudadır. Hakem kararının gerekçesiz olması, salt bu sebeple tenfizine engel olmayacaktır.

Sonuç olarak, Sözleşme'nin V/1-b maddesi tarafların hukukî dinlenme hakkını güvence altına almaktadır. Ancak, uluslararası tahkimin niteliği gereği, ulusal hukuk sistemlerinin aksine birtakım şekli sınırlamalar göz ardı edilmektedir. Bu anlamda, tebligatın herhangi bir şekle tâbî olmaması, gerekçesiz hakem kararlarının tenfiz edilebilmesi ve duruşma yapılmaksızın karar verilebilmesi gibi örneklerden bahsedilebilir. Buna karşın, hukukî dinlenme hakkıyla korunmak istenen menfaatin ortadan kaldırılmamasına özen gösterilmelidir. Bu anlamda, hakkı aşırı derecede sınırlayan uygulamalar neticesinde elde edilen hakem kararlarının tenfizi talebi reddedilebilecektir. Burada uluslararası tahkimin ihtiyaçları ve niteliği ile hukukî dinlenme hakkıyla korunmak istenen menfaat arasındaki dengenin son derece hassas bir şekilde kurulması gereklidir. Bir yandan uluslararası hakem kararlarını şekli sınırlamalarla tenfiz edilemez hâle getirmemek gerekirken, diğer yandan tarafların hukukî dinlenme hakkını tesis ederek yargılama sürecini ve kararı içselleştirmelerine imkân sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akıncı, Ziya**, *Milletlerarası Ticarî Hakem Kararları ve Tenfizi*, İzmir, 1994.
- Alangoya, Yavuz**, *Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler*, Ankara, 1979.
- Alangoya, Yavuz**, “Anayasanın Medeni Usul Hukukuna Etkisi”, *MHB*, S.1, 1981.
- Alangoya, Yavuz/Yıldırım, Kamil/Deren-Yıldırım, Nevhis**, *Medenî Usul Hukuku Esasları*, İstanbul, 2011.
- Alyoshin, Oleg Y.**, “Enforcement of Foreign Arbitral Awards in Ukraine: To Be or Not to Be”, *J. Int’l. Arb.*, S.22, 2005.
- Ambrose, Clare**, “English Arbitration Law 2000”, *LMCLQ*, 2001.
- Arslan, Ramazan/Tanrıver, Süha**, *Yargı Örgütü Hukuku*, Ankara, 2001.
- Atalay, Esra**, “Yargısal Temel Haklar”, *Prof. Dr. Şükrü Saraçoğlu’na Armağan*, İzmir, 1997.
- Atalay, Oğuz**, *Medeni Usul Hukukunda Menfi Vakıaların İspatı*, İzmir, 2001.
- Atalay, Özcan**, “Hakem-Bilirkişi Kavramı”, *ABD*, S.5, 1976.
- Berger, Klaus P.**, *International Economic Arbitration*, Boston, 1993.
- Berkin, Necmeddin M.**, *Medeni Usul Hukuku Esasları*, İstanbul, 1969.
- Bilge, Necip/Önen, Ergun**, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, Ankara, 1978.
- Birsel, Mahmut Tevfik**, “Milletlerarası Ticaret Odasının Uzlaştırma ve Tahkim Hükümlerine Göre Verilen Hakem Kararlarının 2675 sayılı Kanun Hükümleri Dairesinde Tenfizi”, *II. Tahkim Haftası – Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye’de Tanınması ve Tenfizi*, 1984.
- Born, Gary B.**, *International Commercial Arbitration*, 2014.
- Briner, R./von Scelsbrendorff, F.**, “Article 6 of the European Convention on Human Rights and Its Bearing Upon International Arbitration”, *Law of International Business and Dispute Settlement in 21st Century – Liber Amicorum Karl – Heinz Böckstiegel*, 2001.

Dahlberg, Hans/Öhrström, Maris, “Proper Notification: A Crucial Element of Arbitral Proceedings”, *J. Int’l. Arb.*, S.25/5, 2010.

Dayınlarlı, Kemal, *HUMK’ta Düzenlenen İhtiyari İç Tahkim*, Ankara, 2004.

Demir-Gökyayla, Cemile, *Milletlerarası Tahkimde Belge İbrazı*, 2014.

Deren-Yıldırım, Nevhis, “Hakem-Bilirkişi Sözleşmesinin Hukuki Mahiyeti ve Delillerin Serbestçe Değerlendirilmesi İlkesinin Vazgeçilmezliği”, *İÜHFM*, S.LIV, 1994.

Doğanay, İsmail, *Türk Ticaret Kanunu Şerhi*, Ankara, 1990.

Ertekin, Erol/Karataş, İzzet, *Uygulamada İhtiyari Tahkim ve Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizi, Tanınması*, Ankara, 1997.

Estavillo-Castro, Fernando, “Ethics in Arbitration”, *Liber Amicorum for Bernardo Cremades*, 2010.

Galic, Ales, “Arbitration and the Right to A Fair Trial: Constitutional Procedural Guarantees in Arbitration Proceedings”, *Croat. Arbit. Yearb.*, S.7, 2000.

Geisinger, Elliott/Mazuranic, Alexandre, *International Arbitration in Switzerland – A Handbook for Practitioners*, 2013.

Gillies, Peter, “Enforcement of International Arbitration Awards – The New York Convention”, *Int’l. T. Bus. L. R.*, S.9, 2004.

Gözübüyük, Şeref/Gölcüklü, Feyyaz, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Ankara, 2004.

Harris, Bruce/Planterose, Rowan/Tecks, Jonathan, *The Arbitration Act 1996: A Commentary*, 2003.

Inoue, Osamu, “The Due Process Defence to Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards in United States Federal Courts: A Proposal for a Standard”, *Am. Rev. Int’l. Arb.*, S.11, 2000.

İnceoğlu, Sibel, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler*, İstanbul, 2002.

Jacot-Guillarmod, Olivier, “Rights Related to Good Administration of Justice”, *The European System for the Protection of Human Rights*, 1993.

Jaksic, Aleksandar, *Arbitration and Human Rights*, Berlin, 2002.

Jana, Andrés/Armer, Angie/Kranenberg, Johanna Klein, "Article V(1) (b)", *Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards: A Global Commentary on the New York Convention*, 2010.

Junker, Joel R., "The Public Policy Defense to Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards", *Cal. W. Int'l. L. J.*, S.7, 1977.

Kaplan, Yavuz, *Milletlerarası Tahkimde Usûle Aykırılık*, Ankara, 2002.

Kendall, John/Freedman, Clive/Farrell, James, *Expert Determination*, Londra, 2008.

Konuralp, Haluk, "Hakem-Bilirkişi Raporunun İptali Davası", *Sigorta Hukuku Dergisi*, C.I, S.2, 1982.

Koral, Rabi, "Yabancı Hakem Kararlarının İcrası Hakkında Birleşmiş Milletler Konferansı ve 10 Haziran 1958 tarihli Sözleşme", *iÜHFİM*, C.XXIV, S.1-4'ten ayrı bası, 1961.

Kramer, Michael/Urbach, Guido E./Jenny, Reto M., "Equal Treatment in Multi-Party Arbitration and the Specific Issue of the Appointment of Arbitrators", *AAY*, 2009.

Kurkela, Matti S./Turunen, Santtu, *Due Process in International Commercial Arbitration*, Oxford, 2010.

Kuru, Baki, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, İstanbul, 2001.

Kuru, Baki/Arslan, Ramazan/Yılmaz, Ejder, *Medenî Usul Hukuku*, Ankara, 2014.

Kühn, Wolfgang, "Current Issues on the Application of the New York Convention – A German Perspective", *J. Int'l. Arb.*, S.25/6, 2008.

Liebscher, Christoph, "Fair Trial and Challenge of Awards in International Arbitration", *Croat. Arbit. Yearb.*, S.6, 1999.

Liebscher, Christoph, *The Healthy Award – Challenge in International Commercial Arbitration*, 2003.

Martinez, Ramona, "Recognition and Enforcement of International Arbitral Awards under the United Nations Convention 1958: Refusal Provisions", *Int'l. Law.*, S.24, 1990.

Mercangöz, Ebru, “Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizinde Savunma Haklarına Uyuma Şartı”, *GSÜHFD: Prof. Dr. Kemal Oğuzman’a Armağan*, S.1, 2002.

Merkin, Robert, *Arbitration Act 1996*, Londra, 2000.

Nomer, Ergin, “Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizinde Kamu Düzeni Müdahalesi (09.06.1999 tarihli Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı)”, *MHB*, C.19, S.1-2, 1999-2000.

Nomer, Ergin, *Devletler Hususî Hukuku*, İstanbul, 2013.

Özekes, Muhammet, *Medeni Usul Hukukunda Hukukî Dinlenilme Hakkı*, Ankara, 2003.

Öztekin-Gelgel, Günseli, “New York Konvansiyonu’na Göre Hakem Kararlarının Tenfizinde Yargıtay’ın Bazı Kararlarının Değerlendirilmesi”, *MHB*, C.22, 2002.

Pekcanitez, Hakan, “Mukayeseli Hukukta Medeni Yargıda Verilen Kararlara Karşı Anayasa Şikâyeti”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C.12, 1995.

Pekcanitez, Hakan, “Medeni Yargıda Adil Yargılanma”, *İzBD*, S.2, 1997.

Pekcanitez, Hakan, “Hukuki Dinlenilme Hakkı”, *Seyfullah Edis’e Armağan*, İzmir, 2000.

Pekcanitez, Hakan, “Tahkim Usûlü İle İlgili İptal Sebepleri”, *XI. Milletlerarası Tahkim Semineri*, 2014.

Pekcanitez, Hakan/Atalay, Oğuz/Özekes, Muhammet, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Medenî Usûl Hukuku*, Ankara, 2012.

Petrochilos, Georgios C., *Prodecural Law in International Arbitration*, Oxford, 2004.

Postacıoğlu, İlhan E., “Davanın ve Kaziyei Muhakemenin Unsuru Olarak Hukuki Sebep”, *Recai Seçkin’e Armağan*, Ankara, 1974.

Postacıoğlu, İlhan, *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1975.

Roney, D.P./Muller, A.K., “The Arbitral Procedure”, *International Arbitration in Switzerland: A Handbook for Practitioners*, 2004.

Sachs, Klaus/Lörcher, Torsten, *Arbitration in Germany – The Model Law in Practice*, 2007.

Scherer, Maxi, “The New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards: Violation of Due Process, Article V(1)(b)”, *New York Convention – Commentary*, Oxford, 2012.

Sebük, Tahir M., “Hakem, Hakem-Bilirkişi ve Kanunî Hakem Kararlarının Mukayesesi ve Tahkim Şartı”, *IV. Ticaret ve Banka Hukuku Haftası*, Ankara, 1965.

Steindl, Barbara Helene, “Watch Out and Act! – Recent Case Law on Due Process in Light of Austrian Law and the 1958 New York Convention”, *J. Int’l. Arb.*, S.25/4, 2008.

Şanlı, Cemal, *Milletlerarası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlık Çözüm Yolları*, İstanbul, 2005.

Şit, Banu, *Kurumsal Tahkim ve Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi*, Ankara, 2005.

Tanrıver, Süha, “Hukuk Yargısı (Medenî Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı”, *TBB Dergisi*, S.53, 2004.

Tanrıver, Süha, “Tabîi Hakim İlkesi ve Medenî Yargı”, *TBB Dergisi*, S.104, 2013.

Taşpınar, Sema, *Medeni Yargılama Hukukunda İspat Sözleşmeleri*, Ankara, 2001.

Tercan, Erdal, *Medeni Usul Hukukunda (Kesin Sürelerin Kaçırılması Halinde) Eski Hale İade – Hali Sabıka İrca*, Ankara, 2006.

Toker, Ali Gümrah, “15 Kasım 1965 tarihli Hukukî veya Ticarî Konularda Adlî ve Gayri Adlî Belgelerin Yabancı Memleketlerde Tebliğine Dair Lahey Sözleşmesi Uyarınca Tebligat Yapılması”, *DEÜHFD*, C.13, S.2, 2011.

Trappe, Johannes, “The Arbitration Proceedings – Fundamental Principles and Rights of the Parties”, *J. Int’l. Arb.*, S.15/3, 1998.

Ulaş, Işıl, *Uygulamalı Sigorta Hukuku – Mal ve Sorumluluk Sigortaları*, Ankara, 2007.

Ünal, Şeref, “Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve İcrası”, *Avrupa (Cenevre) – New York Sözleşmeleri ve Türk Tahkim Hukuku Sempozyumu*, 1990.

Üstündağ, Saim, *Medeni Yargılama Hukuku*, C.I-II, İstanbul, 2000.

van den Berg, Albert J., *The New York Convention of 1958, Towards a Uniform Judicial Interpretation*, 1981.

van den Berg, Albert J., “New York Convention of 1958 Consolidated Commentary Cases Reported in Volumes XVII (1992) – XIX (1994)”, *YCA*, S.19, 1994.

van den Berg, Albert J. /van Delden, R./Snijders, H.J., *Netherlands Arbitration Law*, 1993.

van Dijk, Pieter/van Hoof, G.J.H., *Theory and Practice of European Convention on Human Rights*, Lahey, 1998.

Verbist, Herman, “Challenges on Ground of Due Process Pursuant to Article V(1)(b) of the New York Convention”, *Enforcement of Arbitral Agreements and International Arbitral Awards: The New York Convention 1958 in Practice*, Londra, 2007.

Wheless, Elise P., “Article V(1)(b) of the New York Convention”, *Emory Int’l. L. R.*, S.7, 1993.

Yeğengil, Rasih, *Tahkim (L’Arbitrage)*, İstanbul, 1974.

Yeşilirmak, Ali, “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolu Olarak Hakem-Bilirkişilik”, *DEÜHFD*, C.11, Özel Sayı, 2009.

Yeşilirmak, Ali, *Türkiye’de Ticari Hayatın ve Yatırım Ortamının İyileştirilmesi İçin Uyuşmazlıkların Etkin Çözümünde Doğrudan Görüşme, Arabuluculuk, Hakem – Bilirkişilik ve Tahkim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, İstanbul, 2011.

Yeşilova, Bilgehan, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Nihai Karardan Önce Mahkemelerin Yardımı ve Denetimi*, İzmir, 2008.

Yıldırım, Mehmet Kamil, *Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi*, İstanbul, 1990.